

BUTLLETÍ

DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

CLUB ALPÍ CATALÀ
CLUB D'ESQUÍ DE CATALUNYA

SUMARI: Vacances a la Maladeta, per JOAQUIM TOLDRA I ESTEVA.—Descobertes romanes al Camp de Tarragona, per F. BLASI I VALLESPINOSA.—Els cercles de Gerbé, Colomès i Saboredó, amb esquís, per JOSEP

TORENT I SOSTRES.—El IX Saló Català de Fotografies de Muntanya, per J. M.ª G.—La Cova de la Fou de Bor, per JOSEP CLOSAS I MIRALLES.—Crònica.—Bibliografia.—Noticiari.

Vacances a la Maladeta

L'estiu del propassat any 1935 es caracteritzà per una desagradable persistència a oposar unes pèssimes condicions atmosfèriques a l'entusiasme de tots els que anhelem veure transcórrer les nostres vacances a l'ombra dels cimals de la nostra seralada cabdal.

Amb l'inoblidable Francesc Homedes havíem forjat els més bells projectes a base d'una estada de dues setmanes a ambdós aiguavessos del massís de la Maladeta. Parets verges en el vessant nord i dentellades arestes en el del sud ens prometien unes jornades plenes d'aquelles intenses sensacions que procura l'escalada als seus fervents. El temps inexorable reduí les nostres ambicions a una realitat ben minsa, i el poc que poguérem fer fou sempre sota el signe del temperi amenaçant, amenaces que, malauradament, havien de transformar-se ben aviat en una cruel realitat.

Això, no obstant, i com sigui que entre les vies que seguïrem n'hi figura alguna d'inèdita per als nostres muntanyencs, he estimat que no serà del tot desplaçat traslladar-ne les impressions, per tal de facilitar que uns altres puguin gaudir de les belleses dels seus passants en millors condicions que nosaltres, i completar el que per la nostra part no pogué passar de projectes.

La caiguda de la tarda del dia 2 d'agost, ens trobà ocupats en la ingrata feina d'instal·lar la tenda al pla d'Aigualluts, sota un xàfec intens i embolcallats per la freda tristesa de les boirades. Les provisions, excel·lents en qualitat i quantitat, ens permeteren fer un

magnífic sopar, que ens ajudà a oblidar la poc amable acollida que ens havia deparat la Muntanya.

L'endemà no es presentà massa favorable per al nostre projecte, el qual comprenia la travessia íntegra de les crestes de Salenques i Tempestats fins a l'Aneto, realitzada per primera vegada el 1934 per R. Ollivier i P. Wild. Els mantells de boira s'allargassaven mandrosament per la vall de l'Éssera i la blanca massa de l'Aneto «fumava» incansablement.

Començarem lentament la llarga marxa en direcció a Coll de Salenques. Fèrem marrada en desviar-nos del vessant del llac de Barrancs i voltar per sota les geleres. Arribats als extensos sorral·ls situats més enllà del llac, ens veiérem assejats per una pluja copiosa que, als pocs minuts, es transformà en pedregada. Els núvols ballaven una dansa diabòlica dalt les crestes, i, a poc, tot el paisatge en fou colgat.

Ens arrecerarem, donada la violència de la calamarsada, i durant dues hores fórem impossibilitats de sortir. Finalment, i considerant ja perdut el dia, aprofitarem una minva en la fúria de la tempesta, per a lliurar-nos a una pràctica de grimpada, exclusivament a base de pitons, en unes llastres veïnes. Àdhuc aquest esbarjo ens fou negat, car a la poca estona l'huracà es desfermà amb renovada violència.

A mitja tarda retornarem al campament, fortament decebuts.

El dia 4 d'agost començà idèntic a l'anterior. Boires i núvols semblaven ésser la tònica obligada. Refèrem el mateix camí seguit el dia abans, i ara passarem pel llac de Barrancs. Aquesta vegada el temps ens permeté arribar un xic més lluny, però en ésser a la gelera de Barrancs una altra volta la calamarsada posà a prova la nostra paciència. Fent cas omís del temps seguirem en marxa de flanc per les morrenes de la gelera, tot admirant els curiosos treballs de l'aigua dins la gran massa de glaç. Remuntarem per tal d'anar a trobar les Salenques més amunt del coll, i ens fèrem l'efecte de trobar-nos en ple hivern, tan silenciosament i copiosa queia ara una nevada. No ens donàvem pressa, car vàiem a bastament que no hi havia altre remei que abandonar i per això arribàrem a les roques passat el migdia.

Celebrarem conciliàbul, i ens trobàrem d'acord tots dos que s'imposava un *vivac*. Clar que no portàvem prou abrigall i, encara menys, les necessàries provisions, però havíem vingut a escalar, i l'experiència dels dos dies anteriors ens havia ensenyat que això sols era factible fins a mig dia, tirant llarg, car més tard el temps

es posava impossible. Calia, doncs, aprofitar els matins i donar les tardes per perdudes (el pitjor fou que aquesta previsió es transformà en axioma en tot el llarg de les vacances).

No ens resignàvem a descendir una altra volta fins al pla de Barrancs i preferírem cercar un aixopluc per a passar la nit allà on ens trobàvem, en el veïnatge immediat de les primeres agulles de les Salenques. Sota una pluja finíssima i penetrant, i estimulats per la remor llunyana de les sordes tronades, començarem una tasca a benefici nostre i dels qui en el successiu els fos precis passar la nit per aquells indrets. Una gran pedra plana, situada en ple pedregam, ens suggerí la idea de bastir-li uns murs laterals que privessin el pas del vent i aprofitar la seva concavitat com excellent refugi natural. Després de tres hores de feina, que efectuàrem amb l'entusiasme que la freda temperatura requeria, en reeixírem tan bé que em puc permetre oferir el «refugi de les Salenques» a tots els muntanyencs que s'acontentin amb aquell mínim de comoditats exigibles en semblant lloc i altitud. Poden encabir-s'hi fins a quatre persones, en posicions un xic forçades, naturalment, però que s'hi trobaran perfectament aïllades del vent i de la inclemència de les tempestats. Amb un sac de dormir, estri que els constructors no portàvem, hom deurà passar-hi una nit excellent.

El lloc es troba situat uns cent metres més amunt del coll de Salenques, enmig d'un gran tarterar i està assenyalat per un gran pedró que hi posàrem al damunt. En les immediacions, i orientant-se com si hom volgués descendir directament a la gelera, es troba, als pocs minuts, una esvelta agulleta granítica d'uns vuit metres d'alçària, prop de la qual s'escola un doll d'aigua glaçada que, per la gran quantitat de molsa que hi ha pel seu voltant, ens féu suposar que hi és durant tot l'estiu. Heus ací, doncs, un abric d'alta muntanya que ofereix totes les condicions imaginables. Sols demano als que puguin utilitzar-lo que vulguin dedicar un moment de recolliment a la memòria d'aquell que el bastí amb tot l'entusiasme i que hi veié transcórrer una nit que havia de comptar entre les darreres de la seva jove existència.

Passàrem una vetlla freda, donat el poc abrigall, i encara mullat, que portàvem, però a l'endemà un sol tebió, en filtrar-se per les juntures de les pedres, ens encomanà el seu clar optimisme. Sortírem reptant com a serps per l'estreta porta que havíem deixat, i al defora gaudírem delitosament de la suau carícia solar, enlluernats per la blancor de la immediata gelera.

Ens sentíem reconciliats amb la Muntanya, i durant llarga es-

tona ens omplírem els ulls amb la immensitat de cimals, encara fumejants de les boires matineres, i admiràrem esperançats la blavor d'un cel puríssim.

L'únic aspecte que ens preocupava era l'evident manca de provisions, car el *vivac*, com ja he dit, havia estat imprevist i imposat per les circumstàncies.

Cresta de les Salenques

A cosa de les 7 hores començarem la progressió vers les primeres agulles serioses de la cresta, car la part que teníem al damunt era poc interessant per a passar-hi temps. Seguirem, doncs, amb marxa de flanc per les parets fins arribar al peu d'una agulla ja de tota categoria. Allí efectuàrem un canvi, i descendírem alguns metres per la paret que mira al Russell. Aviat ens donàrem compte que ens havíem embolicat bellament, i emprenguérem el retorn a la cresta per una canal de preses insegures. Un curiós forat ens permeté passar al vessant de Barrancs i, per ell, a la cresta, on topàrem amb un sentinella, d'alçària i llisor remarcables. L'ascensió directa, per bé que delicada, ens semblà factible, però com que era innecessària decidírem no efectuar-la, car havíem de guanyar temps si volíem ésser a Aneto abans de finir el dia.

Rodejàrem el sentinella per la paret de la dreta, la qual cosa ens obligà a una bella gimnàstica tot aprofitant preses menudíssimes. A l'altra banda de l'agulla ens trobàrem en una bretxa, damunt la qual s'alçava una altra agulla de bona alçària i que aparentava ésser força difícil. Primerament, vaig cavalcar una aresta i la pujava per contracció quan, cap a la meitat, vaig trobar unes preses superiors, del tot necessàries, que es movien excessivament. Un pitó solventà l'afer, i arribàrem a una petita balconada on poguérem encabir-nos els dos. Damunt els nostres caps s'alçava un mur impossible al vessant de Barrancs, i no hi havia res a fer; però, en canvi, al vessant esquerre s'iniciava una minúscula cornisa, l'amplària de la qual no depassava pas la d'una mà. Això em donà la plena seguretats que ens trobàvem al lloc assenyalat per l'Estasen, en una ressenya llegida feia temps, com el lloc més difícil de la cresta. Assegurat pel company, tot el relativament que permetia l'indret, vaig passar els deu metres curts de cornisa, i només vaig trobar a mancar un xic més de preses a la muralla on calia assegurar les mans.

Recordava vagament haver llegit quelcom d'una fissura existent per allí, però no veient res d'això vaig aprofitar algunes preses de més bon tamany per a emprendre paret amunt. Als pocs metres,

però, vaig haver de retrocedir, car havia agafat una posició inestable, i la verticalitat del lloc junt amb l'escassetesa de sortints de la pedra, m'obligava a obrar amb molt de compte, car de caure jo el company em seguiria inevitablement.

Vaig fer-me ràpidament una composició de lloc i vaig tornar a grimpar muralla amunt, ara ja amb tota seguretat de mi mateix. Passats uns deu metres em poguí falcar dins una reduïda xemeneia i, per ella, arribar dalt l'agulla. És el passant més interessant de la cresta i l'únic que pot merèixer el qualificatiu de difícil. Damunt, la cornisa té uns vint metres d'alçària.

Se m'ajuntà el company i seguïrem cresta amunt. Llarga estona petjàrem terreny exasperantment fàcil. El temps s'havia girat, però de moment es limitava a voltar-nos de boires.

Teníem ara damunt nostre la llarga pujada fins al Margalida, que forma una paret allargassada, els detalls de la qual no podíem veure a causa de les nuvolades. Durant una hora anàrem salvant una successió de canals, xemeneies, passos de flanc, etc., tantost a tota cresta com per la paret nord, que ens interessava explorar per a un futur intent d'ascensió directa al Margalida des de Barrancs.

Aquest desig d'exploració de la paret nord ens portà massa lluny, car ben aviat ens trobàrem en plena lluita amb unes llastres verticals, mentre que a l'esquerra i ja allunyada vèiem la cresta pròpiament dita. Ensems, descarregà una calamarsada, mentre ens envoltava un núvol negre que donava un aspecte espectral i poc agradable al conjunt. Després de guanyar durament una canal d'uns 30 metres ens trobàrem dalt la cresta, des d'on procuràvem distingir el sentinella del Margalida entre els difosos monolits que s'estenien davant nostre.

Després de fer-se un estrany silenci fórem espaordits per una seca descàrrega que semblà passar ran dels nostres caps. Sense parlar, deixàrem claus i piolets, travessàrem una bretxa i anàrem a arracerar-nos dins una canal, al vessant que mira el Russell. Llarga estona estiguérem mullant-nos de valent, i no ens atrevíem a alegrar-nos malgrat que els trons, de moment, no insistiren. Veient que allò era una petita treva, tornàrem ràpidament a recollir els estris abandonats i seguïrem, forçant la marxa, cresta enllà. Sortosament, als deu minuts ens trobàvem dalt la gran roca que assenyalava el punt culminant de la cresta de Salenques, el pic de Margalida. Deixàrem les targes, i malgrat l'amenaça imminent del temps donàrem un cop d'ull a les verticalitats per on ens proposàvem pujar quan el temps fos a propòsit. La boira sols ens permetia la visió

dels 100 metres finals, però ens semblà que hi havia feina llarga.

No calia pensar a seguir fins a l'Aneto, malgrat ésser poc més de la una de la tarda, i ens sentírem ben satisfets quan, després d'un escabrós descens, petjàrem les neus de la gelera del vessant sud. Sentírem encara algun tro llunyà, que ens féu abandonar tota esperança de retornar a les crestes, i ens lliuràrem a una vertiginosa lliscada per la glaçada pala, plaer delitós, malauradament de poca durada. Al llac de Llosàs férem llarga estada, recordant visites d'anys anteriors, i en caure la tarda arribàvem a la vall de Llosàs, prou coneguda dels nostres campadors pirenenics.

Haviem pensat dormir a la cabana, i baixar abans a la pleta per tal d'adquirir dels pastors un xic de pa i formatge, car s'havien extingit del tot les nostres curtes reserves. Tinguérem, però, la sort de trobar una tenda ocupada per uns elements del «C. E. Àliga», els companys Gascon, Rico, Cardús i Pérez, els quals ens dispensaren una gentilíssima acollida, i ens brindaren un lloc per a dormir i totes les provisions que necessitèssim. Em plau expressar des d'ací el meu pregon agraïment a aquests bons amics.

L'Aneto per la Bretxa Tempestats, i descens per l'aresta N.E. de l'Espatlla

L'endemà, 6 d'agost, no teníem pla fixat i se'ns ocorregué que una bona manera de retornar a l'altra banda del massís fóra completar la nostra travessia del dia abans efectuant l'ascensió de l'Aneto per la Bretxa de Tempestats, amb la qual cosa sols deixàvem la cresta que va del Margalida al cim del Tempestats, i que descendeix d'aquest cim fins a la bretxa, travessia que coneixíem d'anteriors ascensions i que sabíem que constituïa la part més plana de la llarga cresteria que va del coll de Salenques a Aneto.

Desconeixíem en absolut la ruta a seguir, però estimant que probablement no presentaria dificultats remarcables, creguérem oportú de correspondre a la gentilesa dels amics de l'«Àliga», convidant-los a efectuar llur primera ascensió a l'Aneto per una via gens concorreguda i, a no dubtar, molt més interessant que la clàssica per la gelera i coll de Coronas. He de dir sincerament que els novells alpinistes, deixant a part la lentitud pròpia de llur inexperiència, estigueren en tot moment a l'alçària de les circumstàncies, malgrat que aquestes no ens foren del tot favorables.

A les 6 h. 30 m. sortíem de Llosàs, i emprenguérem, sense apressar-nos, la monòtona pujada pels glevers que ens separaven del llac, l'extensió del qual bordejàrem pel vessant esquerre, tot pujant

fermament pels pedregars, sota la xafogor d'un sol inclement.

A les 8 h. 15 m. érem a la base de la reduïda gelera que s'estén als faldars de les parets d'Aneto i Tempestats. Un curt descans per a menjar alguns bescuits, i a les 8 h. 30 m., dividits en dues cordades comandades per l'Homedes i jo, començarem a progressar pel nevat pendent, submergit encara en gran part en plena ombra. Malgrat que en cada cordada havíem posat al mig el desproveït de cavaguet, a la part alta de la gelera, gairebé totalment glaçada, els capdavantens ens veiérem obligats a treballar de ferm per tal d'obrir-hi els necessaris esglaons. Coincidí la meva arribada a la rimaia amb la lliscada del meu segon de cordada, que pogué aturar la seva caiguda uns deu metres més avall, en part per la meva tracció i en part per haver topat amb una esquerda a mig obrir.

Els primers passos per la roca foren penosos, car la fosa de la llenca de neu que habitualment arriba dalt la bretxa, havia deixat el fons de la canal sembrat d'un pedregam excessivament movable. La poca inclinació del lloc feia, però, que el major perill estribés en les caigudes de rocs que es desprenien constantment de la part alta de la bretxa amb greu risc per a les nostres testes.

Poc més amunt de mitja canal sento crits, provinents de la segona cordada, que resta invisible per a mi. M'assabento per l'Homedes que el darrer, en Pèrez, ha estat tocat per alguna pedra, s'ha desencordat i ha abandonat l'empresa. Restem tots immòbils per a no colpir-lo, fins que el veiem lliscar per la gelera i seguim ja més ràpidament l'avanç. Els tres de l'«Àliga», passada l'aprensió dels primers moments, van agafant gust a la grimpada, i en preveiem uns futurs adeptes.

Arribem finalment a l'esvoranc de la bretxa, on el vent bufa de ferm, i comprovem sense sorpresa que pugen les boires i que vénen vers nosaltres negres nuvolades provinents del Cotiella.

Es parla d'abandonar, però reeixim a convèncer els dissidents que en aquestes coses del temps tot és acostumar-se. Ja convençuts, emprenc l'ascensió cap al llunyà Aneto, i de moment trio el vessant de Llosàs. Primerament, pujo fàcilment uns esglaons de roca, i examino la paret de Barrancs. És gairebé tallada a pic, si bé deixa un marge de possibilitats. Massa virtuosisme, però, per a la nostra cordada d'avui.

Retorno a la paret de Llosàs, i ataco una llastra, on trobo una cornisa de centímetres per a la punta de les sabates i un llarg esvoranc per a les mans. Aquest pas té uns quinze metres d'extensió i, encara que un xic aparatós, és de bon fer donada la gran bondat

de roca. Els novençans pateixen i gaudeixen a la vegada, però en finalitzar l'assumpte es senten enorgullits. Comencen a ésser atacats del virus de l'escalada.

Una canal d'uns sis metres, surplomada a la part superior, ens obliga a una bona contracció. Després, i durant llargs minuts, guanyem fàcilment alçària. Entre les boires es divisen arreu agudes crestes i fantasioses parets, i durant bona estona gaudim quietament de la nostra condició de vassalls dins un regne de granit.

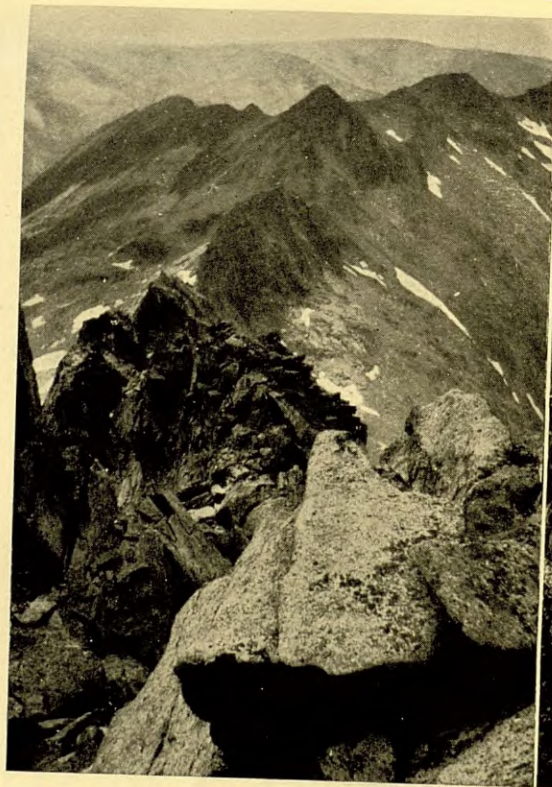
Un pas de flanc per ampla cornisa i ens trobem davant un gran forat en la roca, passat el qual veiem la gran extensió de cresta que ens separa de l'Aneto. Ens cal guanyar ara l'aresta d'una agulla situada damunt el forat i descendir per l'altre cantó vers una bretxa. Tenim a sobre una allisada muralla, gairebé vertical, i es fa indispensable salvar-la. Sortosament, la paret presenta aquella falla que, a vegades, hom diria forjada a mida per als escaladors. Una esquerra horitzontal, on cal maniobrar amb tota suavitat, em permet arribar fins a una altra clivella, on puc falcar-hi un braç i la punta d'un peu. Ja en plena muralla, efectuo un canvi a l'esquerra fins a trobar-me en un relleu de dos pams d'amplària. Ací em cal emprar una posició estranya, car la inexistència de preses és absoluta, però finalment una violenta contracció em deixa dalt de l'obstacle.

Els de l'«Àliga» han seguit tot aquest treball des de la bretxa immediata, i semblen un xic impressionats. Un a un van passant, davant les persuasions que l'Homedes i jo els prodiguem, i ja se sap que allí on les facultats o la moral no arriben, una bona estirada de corda restableix l'equilibri perdut. Passa, però, un xic de temps abans no som tots reunits.

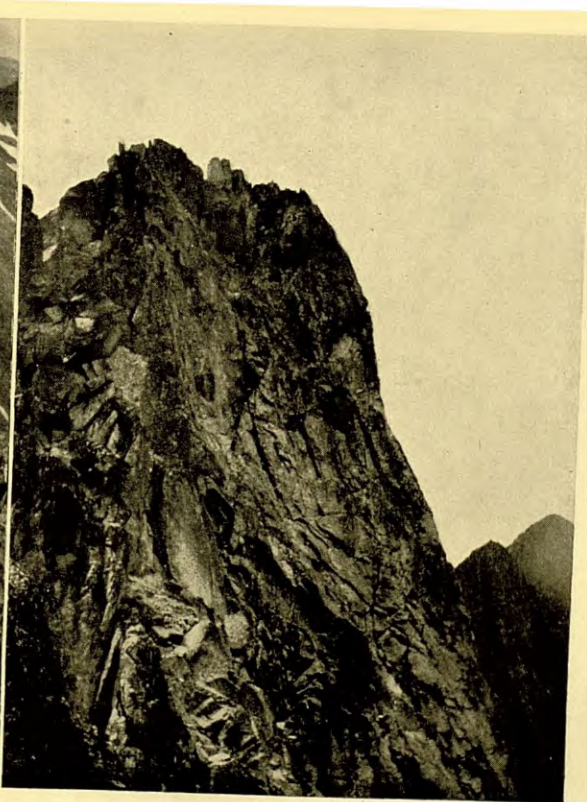
Ens trobem tots satisfets davant el passant vençut, primer obstacle de relativa seriositat que hem trobat avui.

La via resulta fàcil i aviat ens trobem dempeus damunt la cresta, i a ambdós costats tenim les parets que fugen vers Llosàs i Barrancs. Anem salvant petites agulles i qualques bretxes, tot sense importància, i en arribar al cim de l'Espatlla d'Aneto hi veiem confoses en la boira les figures de tres muntanyencs que semblen esperar-nos tranquil·lament tot fumant llurs pipes.

Presentacions, mitjançant les quals ens assabentem que es tracta dels senyors Jean Escudier, André Vedel i Maurice Jeannel, tres notables grimpadors del C. A. F., que acaben de vèncer per primera vegada la paret nord de l'Aneto. Afirmen que han trobat algunes dificultats, particularment en un surplomb inicial, i aviat s'estableix

CRESTA DE CREGÜENYA

PIC MARGALIDA, DES DE LES SALENQUES

Gls. J. Toldrà

CRESTA DE LES TEMPESTATS DES DEL PIC

BRETXA DE LES TEMPESTATS

Cls. Fazio

aquell corrent de franca companyonia que és ja tradicional entre els homes que, empesos per un mateix ideal, coincidim en uns llocs on no té cabuda la malfiança, flor predilecta de les terres baixes.

Fem un petit intercanvi de provisions, en tant que negligim un xic massa el temps que comença a esdevenir perillós. L'Aneto és a prop i sabem que sols ens en separa una curta carena de pedregam. Descendim, doncs, a una ampla bretxa següent, mentre plou furiosament. L'Homedes, que amb la deserció d'en Pèrez ha restat amb un sol company de corda, s'ajunta amb els francesos, mentre els meus dos companys, un xic contorbats davant el mal temps, em fan perdre un temps preciós amb llurs indecisions.

Sobtadament, percebo les veus de l'Homedes i en Vedel, que em fan remarcar com les pedres agudes i els piolets brunzen fortament sota la influència de l'electricitat que carrega l'atmosfera. Els comentaris que segueixen són tallats en sec per una forta descàrrega, caiguda potser dalt l'immediat Aneto.

Cal descendir, sigui per on sigui. L'Escudier afirma conèixer, d'una ascensió anterior, l'aresta que es desprèn de l'Espatlla, o *Cap de Cing Frères* com diuen ells, fins a la gelera de Barrancs, Ho lamento pels amics que hem embarcat en aquesta aventura, però cap dubte no és permès en tals circumstàncies. Com que cal allunyar-se tot el possible de l'aresta on som, i els novençans, reïant-se de la corda, marxen amb massa lentitud, és ordenat el desencordament general, la qual cosa efectuem tot baixant, un xic protegits per la neu d'unes petites congestes penjades.

Ja desencordats hi llisquem amb l'ajut dels piolets, mentre que al nostre darrera la tempesta remoreja sordament.

Ben aviat deixem les petites geleres i seguim el nostre ràpid descens pel rocam de l'aresta. Primerament aquesta resulta de bon baixar, però aviat els passants resulten més seriosos, fins el punt que en una canal que dona al buit, el gros de la colla acorda establir un *rappel*.

Per la meua part, i havent resolt el cas amb un estrany pas de flanc, m'avanço bastant tot cercant la manera de descendir de l'agulla on ens trobem, la qual cosa no sembla del tot fàcil. Finalment, una estreta xemeneia, d'uns 15 metres d'alçària, m'ofereix una via propícia al més afiligranat alpinisme. La roca està molt molla, però això no és problema calçant sabates. Mentre els altres segueixen arranjant el *rappel* superior, em lliuro de ple a la xemeneia. Canvis continus de posició del cos, i un aprofitament gairebé científic dels més petits relleus del granit, em deixen finalment

a la base de l'agulla. Descendeixo fàcilment uns metres més, i m'arrecero sota una petita balma, on em permeto el plaer d'una cigarreta, car em penso que tindrè temps sobrer.

Als pocs minuts veig aparèixer dalt de tot el cap de l'Escudier. Canviem impressions, i em notifica que installaran un *rappel*. Un a un van baixant, no sense que un francès llisqui de la corda i degui l'existència a haver caigut dempeus en una petita cornisa situada damunt meu. Val a dir que les cordes estan absolutament molles.

Els rocs cauen que és un gust, i veig clarament en les fesomies dels amics de l'«Àliga» llur poca seguretat d'arribar a un final feliç. Afortunadament, la cosa es simplifica, malgrat semblar de moment que l'aresta resta tallada. El terreny, però, és del tot inestable i ens veiem sovint amenaçats per veritables allaus de rocs que van a estampir-se a la gelera, cada vegada més propera.

El piolet del meu company i el d'en Cardús sobtadament emprenen un *raid* vers el seu element natural, la neu, d'on els recollim més tard.

La darrera lliscada del dia, i ens reunim tots plegats al final de les neus. Són les sis de la tarda, i tant els francesos com els catalans coincidim en apreciar que ha estat un dia ben aprofitat.

Ve ara el llarg descens per tarterars i glevatge fins a Aigualluts, però el temps passa volant en una ameníssima conversa amb els tres francesos, companys agradables si n'hi ha. Els prometem un bon convit de fruita quan arribem al nostre campament, i projectem anar a passar tots la nit a la Renclusa, car ja és fosc i no tindrem humor de fer sopar.

Si en alguna ocasió ha estat ben aplicat allò de «quedar de pedra», no hi ha dubte que ho fou en comprovar l'Homedes i jo, ja en ple Aigualluts, que no hi havia vestigis de la tenda que havíem abandonat tres dies abans.

Absolutament esmaperduts, correm vers el lloc exacte del seu emplaçament i contemplem desolats, a la llum de les llanternes, les tristes deixalles, fastigosament empastifades, de la que fou magnífica tenda. No veiem ni rastre de les motxilles i els sacs de dormir, però sí que trobem, arrecerat per alguna mà pietosa, el caixó de provisions amb els nostres estris aixafats i bruts i els dos «primus» completament inservibles. Les vacades han portat a terme una devastació difícilment superable, i interiorment fem el jurament de no beure llet mai més ni usar cap altre producte procedent de tan infectes animals, tot confiant perversament que trobaran una mort innoble, gràcies a haver-se engolit també el paquet d'agulles de cosir.

Ens sentim aclaparats, car la pèrdua és irreparable i representa un gran perjudici per a les nostres butxaques, puix que, a més de l'import material d'allò destruït, trobo a mancar la meua cartera amb alguns bitllets i el passaport. No ens sentim amb ànim de fer indagacions i encoratjats per la resta de companys emprenem, del tot desanimats, el camí vers la Renclusa.

La marxa a les fosques, car la llum s'ha extingit, es fa penosa. A les 10 de la vetlla arribem al refugi, força fatigats. Trobem el lloc ple a vessar, i malgrat la bona voluntat de l'Abadies no som massa ben servits.

L'endemà, al matí, veiérem marxar els francesos, els quals havien de seguir cap al Balaitous, per Luchon, i els de l'«Àliga», que se'n tornaven a Llosàs. Nosaltres, amb uns sacs, anàrem a recollir les restes de la desfeta d'Aigualluts. Trobàrem els sacs de dormir i les motxilles penjades en unes roques veïnes, junt amb una tarja deixada per uns campadors del «Midi», que havien posat un xic d'ordre en tot aquell enrenou, amb una amabilitat mai no prou agraïda. En una cova veïna, que havíem utilitzat com a refrigerador, teníem encara un caixó ple de provisions, un sac de pa i patates, etc., i carregat tot plegat en un ase que pasturava per allí prop, retornàrem a la Renclusa, on ens instal·làrem al refugi d'hivern, per a la qual cosa l'Abadies ens donà facilitats, cobrant-nos, però, una quota diària de dues pessetes per cap.

Els dies 8 i 9 transcorregueren alternant-se els diluvis amb les calamarsades. Tal vegada hauríem pogut ascensionar algun cim per la via normal, però, en realitat, no havíem pas vingut per això, i preferírem fer vida de Xalet, tot regalant-nos amb uns àpats inversemblants, que ens ajudaren no poc a oblidar les nostres penes. El refugi d'hivern es veié envaït per trenta campadors francesos, que el mal temps foragità d'un campament instal·lat al pla d'Estanys, i, tots plegats, passàrem unes vetlles ben agradoses, alternant el jazz *hot* amb els *iodlers* tirolesos.

Punta Astorg i aresta de Cregüenya

El 10 d'agost començà tan esplendent que a les cinc de la matinal ja ens trobàvem, tots els del refugi d'hivern, camí dels Portillons. Ells projectaven ascensionar l'Aneto, mentre que nosaltres havíem de «fer» la Punta Astorg i Pic Maleït, per a intentar el primer descens de l'aresta del Cregüenya que es desprèn d'aquest darrer, i que havia estat feta de pujada tres vegades pels francesos; la primera ascensió, l'efectuà el nostre amic Escudier junt amb Arlaud.

Al Portilló inferior menjàrem un xic, i comprovàrem el mal estat de la gelera d'Aneto. A les tarteres de sota la Maladeta Oriental ens acomiadàrem de la colla d'Aneto, i férem cap a l'ample esvoranc de Coll Maleït. Feia vuit anys que jo no havia estat en aquest indret, quan la meva primera i il·lusionada ascensió a l'Aneto, i involuntàriament vaig comparar la impressió que en servava d'un «abisme horrorós» amb la reposada visió actual de la fàcil canal de Coll Maleït. Tot és segons el color...

La Punta Astorg apareixia davant nostre en una forma prou enardida per a cridar-nos l'atenció. Ben aviat ens hi dirigírem. Quan el pendent de neu es redreçà, canviàrem vers unes grans llastres, pels esvorancs de les quals ens lliuràrem a una gimnàstica que resultà aviat amoïnadora, degut al destorb de les motxilles, excessivament engrossides pels sacs de dormir que havíem dut en previsió d'un *vivac* a Cregüenya.

Retornàrem a la neu i aviat trobàrem una llenca de glaç negre que ens obligà a un rude treball de piolet. Sota nostre s'obria la «rimaia» i calia no lliscar. El fort pendent i la duresa de la neu ens féu perdre prop d'una hora, i la maniobra precisa per a ficar-nos a una canal terrosa superior exigí una atenció especial. Assolida la canal, escollírem una aresta de moltes preses, la majoria falses, guanyada la qual, i per fàcils passants, arribàrem al Pic Maleït, un roc més dins el laberint que forma la llarga cresteria que arriba fins al Pic del Mig.

Des del Pic Maleït ens traslladàrem a la Punta Astorg, punt culminant de la carena situada entre l'Aneto i la Maladeta, i trobàrem en un interstici de l'agut sentinella que la caracteritza un petit pot de llauna amb bastants targes franceses i cap de nacional. Hi deixàrem les nostres i ens ajaguérem al sol, no sense con- testar abans a la salutació dels que es trobaven dalt l'Aneto.

El qui hagi gaudit d'una becaineta dalt d'un gran cim comprendrà el greu que ens sabé haver de privar-nos-en i començar el descens per l'aresta. Primerament, aquesta fou inexistent, car tot es reduí a baixar per tarteram, però aviat haguérem d'usar les mans, sempre, però, en un pla de gran facilitat. Una bretxa que calgué guanyar d'una llarga camada i el gros bloc d'arribada que oscil·lava de forma alarmant ens donà un xic d'emoció.

El descens era força anodí, i jo no acabava de comprendre on devien ésser les dificultats de què ens havien llargament parlat. Conforme anàrem davallant la cosa es va animar un xic, sense arribar, però, a interessar-nos excessivament. Recordo un pas un

xic difícil realitzat en salvar una bretxa en descens, amb un punt de partida perillosament inclinat i llis, i una roca en «tall de gani-vet» com a lloc d'arribada, damunt la qual haguérem de realitzar un equilibri de circ.

Immediatament al pas esmentat topàrem amb un sentinella perfectament polimentat, per a esquivar el qual ens veiérem forçats a posar *rappel* al vessant de Corones. Retirada la corda, seguirem una estreta cornisa, i ara, ja en un pla d'escalada pròpiament dita, salvàrem una estreta xemeneia que ens exigí una depurada exhibició de *ramonage*. La part final de l'aresta ens resultava força seriosa, però el poc que durà no compensà la vulgaritat imperant en tota la resta.

Resolguérem donar per finit el descens a una profunda bretxa, car ens semblà que a l'altra banda l'aresta perdia ja la seva qualitat de tal i resultava gairebé carena. Un delicat descens, i un *rappel* final, en retirar el qual una grossa roca estigué a punt d'estavellar-nos, ens deixà a la gelera de Corones, car havíem desistit d'anar a fer *vivac* al llac de Cregüenya, preferint intentar aquell mateix dia el retorn a la Renclusa per Corones.

La travessia de la gelera ens féu perdre, però, molt de temps, i arribàrem al peu de la darrera pala del coll de Corones quan ja fosquejava. Després d'una curta reflexió decidírem que no valia la pena d'efectuar la llarga caminada fins al refugi, puix que disposàvem d'uns magnífics sacs de dormir. Triàrem, doncs, una balma que forma una de les molt grosses pedres de la tartera, i ens hi instal·làrem el millor possible. Abans aconseguírem, gràcies a la traça de l'Homedes, fer rutllar el malparat «primus» petit, de tal manera que poguérem assaborir un excellent brou concentrat i un imponderable cafè amb llet.

Durant la nit, i mentre el meu jove amic estava lliurat a les delícies d'un son reparador, em vaig sentir temptat pel màgic encís de les nits pirenenques, i durant llarga estona vaig romandre pel defora deixant-me guanyar per la immensa serenitat que es despenia de la gran massa blanca de l'Aneto, submergida en la blavosa claror llunar.

De bon matí emprenguérem la pujada fins al coll de Corones, des d'on retornàrem al Portilló a través de la gelera, topant-nos de tant en tant amb les pintoresques cordades de consuetud, que l'Aneto es veu obligat a suportar gairebé diàriament, amb una paciència de colós de bona jeia, plàcid i comprensiu amb els febles éssers humans, que a ell acudeixen camuflats d'alpinistes de saló.

Al migdia arribàrem a la Renclusa, plovent de valent, la qual cosa ens tornava a venir de nou, car el dia anterior havia estat magnífic, i a la nit anàrem a dormir absolutament decidits a retornar a Barcelona cas que a l'endemà no hagués canviat el temps.

El dia 12 d'agost ens desvetllà amb l'estrèpit d'una tronada imponent, i ens passàrem el matí contemplant amb rabiosa impotència com al defora queia la pluja.

Aprofitant una treva aparent, a mitja tarda començàrem el descens vers Benasc, i no cal dir que en arribar al pla d'Estanys ja tornava a diluviar. Vall de l'Éssera avall marxàrem sota un aiguat desfermat, mentre que dalt els cims del Perdiguero veiem caure les exhalacions elèctriques. En caure la tarda arribàrem a la Fonda Sayó, a Benasc, on un bany d'aigua calenta ens tornà a l'apariència humana. I a l'endemà, un llarg i amoïnador viatge ens deixà de bell nou a les nostres llars.

La Muntanya aquesta vegada ens havia tractat malament, però no li en sabríem fer retret, car és en la humana naturalesa oblidar els torts que els objectes de les nostres passions ens inflingeixen, per a així poder servir intacte el perfum de les hores amables que ens han deparat.

JOAQUIM TOLDRÀ I ESTEVA

Descobertes romanes al Camp de Tarragona

Excursió a Paret Delgada, la Selva del Camp i Reus

LA Secció d'Arqueologia del nostre CENTRE, el dia 19 d'abril d'enguany, visità aquestes descobertes. Concorregueren una vint-i-cinquena de socis, els quals foren atesos, des de l'arribada a Reus, pel Dr. Salvador Vilaseca, incansable investigador de la prehistòria comarcal, i pel senyor Rius i Gatell, conservador del Museu Municipal de Reus.

Es tracta de vuit mosaics descolgats suara al voltant de l'ermita de Paret Delgada. Aquesta ermita, agregada al municipi de la Selva del Camp, s'escau al centre de terrenys planers i fèrtils a tres quilòmetres lluny d'aquest poblat, en direcció al poble de Vila-llonga, en els confins amb el terme del Morell i vora d'una riera

tributària del Francolí. La Guia «Les Muntanyes de Prades, el Montsant i serra la Llena», la cita amb el nom de Paret d'Algada.

De fora estant, aquest ermitori marià dóna la impressió d'ésser una casa conventual malmesa. Hom creu que fou obra dels Templers. Està format per dues capelles: l'antiga, construïda amb sostre d'arcs apuntats, que sostenen una teulada de fusta a doble vessant, i la moderna, originària de darrers del segle XVII, oberta en disposició perpendicular a la paret mitgera de la part de l'epístola, en forma d'un braç de creuer.

En la primitiva capella es venera una imatge amb el nom de Verge de les Neus, de factura antiga. Possiblement és la primera imatge mariana que es venerà a Paret Delgada. En l'altra capella és venerada una imatge d'alabastre de petites dimensions, sota l'advocació de Verge de la Pietat. És obra de l'escultor vallenc Lluís Bonifàs, així com també ho és el retaule barroc del presbiteri.

Altrament, en aquesta ermita han deixat rastre els estils romànics, ogival i renaixement, així com també s'hi troben aplicacions de pedres romanes procedents d'excavacions escadusseres realitzades a l'atzar.

En la Guia suara esmentada, llegim que «l'ermita de Paret d'Algada fou edificada damunt de ruïnes musulmanes, les quals corresponien a construccions aixecades sobre enderrocs romans». Doncs bé, amb motiu de la restauració s'han fet obres sota la direcció del Dr. Guitert, del Patronat de Poblet, durant les quals han aparegut els fonaments d'una vila romana, amb vuit mosaics ben conservats, corresponents a altres tantes estàtues ben delimitades.

D'aquestes troballes en fou assabentada la Junta d'Excavacions de l'Institut d'Estudis Catalans, i en tràmits oficials en fou sabedora la Comissió de Monuments històrics i artístics de Tarragona i l'Acadèmia de la Història de Madrid.

Els mosaics trobats, segons parer d'intelligents arqueòlegs, provenen de l'època decadent de la civilització romana; per bé que un d'ells, més decoratiu, formaria part d'alguna habitació privilegiada. En general, estan formats per figures geomètriques i adornaments senzills. El seu emplaçament correspon a les habitacions orientades a Llevant, les parets interiors de les quals donaven a una galeria d'un pati central, voltat d'estances, que, junt amb les descobertes, formaria la vila romana habitada per gent benestant.

És d'esperar que en noves excavacions sortiran a la superfície altres aspectes d'aquesta vila romana, l'estudi de la qual és de gran vàlua per a l'arqueologia i la història del Camp de Tarra-

gona. Aquestes rescents troballes romanes obren un parèntesi a les successives investigacions dels terrenys planers de la Selva del Camp, vora de la riera al llit de la qual baixaria possiblement aigua en abundor, perquè aleshores encara no havien estat malmesos els boscos veïns. Per això, és possible que aquests terrenys fossin poblats per colònies agrícoles fundades pels romans, aprofitades pels musulmans durant llur permanència en aquests indrets i enderrocades a través del forçat abandonament.

De passada cap a Reus, hem visitat el poble de la Selva del Camp. Conté algunes torres del recinte murallat i una parroquial molt gran. Dintre d'aquesta hi ha algun altar barroc de mèrit, i l'altar major d'estil renaixement força interessant.

A Reus, resseguirem bastant detingudament el Museu Municipal. Entre les principals peces conservades sobresurten uns plats amb reflexos metàl·lics, procedents d'un forn que existí en aquesta ciutat. Entre el paperam de l'Arxiu Municipal, els nostres amables ciceronès Dr. Vilaseca i senyor Rius Gatell han trobat documents de la fabricació d'aquesta mena de vaixel·la, algunes peces de la qual contenen l'escut de Reus en lloc preferent. Els reflexos metàl·lics estan ben conservats. Són dignes d'acurat estudi, per tal com esdevé una gran novetat l'existència d'aquesta fabricació a Catalunya.

L'església de Sant Pere és un monument religiós que Reus pot mostrar amb orgull, tant pel retaule major que conté, com per l'obra de fàbrica. Sobretot, el campanar, molt conegut per tota la contrada.

El santuari de Misericòrdia és un veritable centre de l'art barroc. L'altar major i el cambril de la Verge són una bella mostra d'aquest estil. Hem tingut la sort de veure una fotografia de la imatge d'aquesta Verge, amb tota la talla d'alabastre, mentre quatre anys endarrera fou impossible d'aconseguir que li fossin trets els vestits exagerats que la cobrien. Disposicions estatutàries mal enteses ho privaven. És venerada, però, amb els vestits.

Reus compta amb una interessant col·lecció d'investigacions prehistòriques. Gent entesa assegura que és la més completa de la península Ibèrica. Està recollida i classificada pel Dr. Salvador Vilaseca, sota les explicacions del qual ens ha estat permès de constatar la perseverància, intel·ligència i cura del seu autor, conegut avui per totes les eminències dintre la prehistòria.

Mireu com en parla el professor Bosch i Gimpera, en el prefaci que obre el llibre titulat «La indústria del sílex a Catalunya», publicat suara pel Dr. Vilaseca. «Però cap investigació de la prehis-

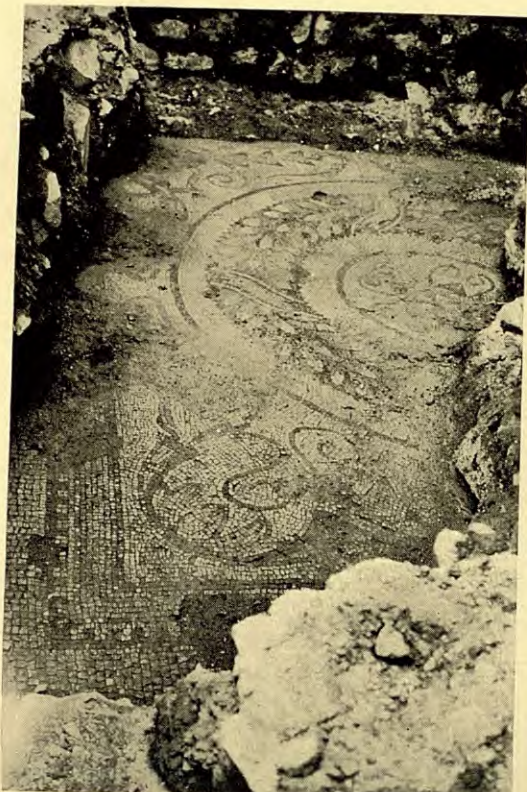

EL SANTUARI DE PARET DELGADA. LA PART ROMÀNICA

MOAIC ROMÀ TROBAT A PARET DELGADA

Cls. del Museu Arqueologic

Cl. del Museu Arqueologic
MOSAICS ROMANS I IMATGE DE LA MARE DE DÉU DE LES NEUS DEL SANTUARI DE PARET DELGADA

tòria comarcal no ha estat perseguida amb tanta tenacitat com la del Dr. Salvador Vilaseca qui, des de Reus, ha explorat durant una quinzena d'anys les comarques del Priorat, de Prades i altres del sud de Catalunya. Difícilment trobaríem un altre exemple que pogués comparar-se-li en rigor científic.»

Ara bé, en el seu humil piset ple de caixons amb troballes prehistòriques el Dr. Vilaseca passa hores i hores en la classificació. Els exemplars notables hi són a centenars. En té algun de gran vàlua, com és una pissarra amb gravat a una cara.

No tenim autoritat per a fer la crítica dels treballs prehistòrics duts a terme pel Dr. Vilaseca, però, sigui'ns permès de retre-li homenatge d'admiració i gratitud, tant pel goig d'haver estat obsequiats amb assenyades i intel·ligents explicacions, com per la molèstia que li haurem donat amb les nostres impertinents preguntes. I, sobretot, estem agraïts pel mestratge que hem rebut davant els alligonaments interessantíssims sobre les troballes prehistòriques dintre les comarques dels voltants de Reus.

Amb aquestes ratlles de remerciament, que fem extensives al senyor Rius i Gatell, donem per acabades les notes que prenguérem durant l'excursió efectuada per la Secció d'Arqueologia d'aquest CENTRE a les troballes romanes del santuari de Paret Delgada.

F. BLASI I VALLESPINOSA

Els cercles de Gerbé, Colomès i Saboredo amb esquis

(Acabament)

Cercle de Saboredo - Tuc de Ratera

DE bon matí trenca la quietud del refugi la remor d'algú que es mou damunt la palla, després unes veus apagades i el gupirejar del foc que neix. Prompte una llum tremolosa pinta de roig el llindar de la porta i les ombres, cada vegada més nombroses, i les veus, cada vegada més altes, van decidint els últims mandrosos a abandonar l'escalf agradós dels sacs de dormir.

Poc després de les set travessem l'Estany Major i pugem a un collet que s'obre a l'altre costat. Un curt descens ens porta a la ribera oriental de Colomès, de paisatge més reclòs que l'occidental,

però que a l'estiu resulta la de major interès per trobar-s'hi els pintorescos estanys de Cloto i Llarg.

És, com ahir, una marxa agradable per terreny fàcil, de desnivells suaus. Com ahir, també el temps i la neu són excel·lents.

Un nou rastre es va estenent pel cercle fins a travessar el gran estany Ubago. Més enllà, la línia puntejada de la marxa a peu interromp, en un redreçat pendent de neu dura, la ratlla seguida dels esquís, la qual remunta, de cara als grans horitzons, la barrancada final del port de Ratera, obert sobre el cercle de Saboredo.

Existeixen dos ports de Ratera: el de la Ratera d'Espot i el que ara hem guanyat nosaltres anomenat de la Ratera de Colomès. Es troben a mig centenar de metres un de l'altre i comuniquen el cercle de Saboredo amb les valls de les quals prenen el nom; a la vegada, ambdós ports estan units per una faixa o pla, enlairat sobre el cercle i situat sota el Tuc de Ratera, al peu mateix dels faldars del pic.

L'alçària del port és de 2.540 metres, i la primera travessia a l'hivern en fou efectuada, el 31 de març del 1924, per Josep Maria Estasen, Josep Puntas i Jofre Vila, que vingueren de Colomès i davallaren cap a Sant Maurici.

Els pendents més baixos del Tuc de Ratera són encara atacats amb esquís; després, la forta inclinació ens fa posar els crampons, amb els quals revoltam cap al costat SE. en una pujada duríssima, però que no ofereix dificultat. A la mitja hora d'haver deixat els esquís assolim els 2.850 metres del cim que, malgrat ésser lleugerament més baix que l'ascensionat ahir, domina un panorama superior en extensió i que té com a principal característica diferencial amb aquell, la vista vers les serralades que s'aixequen en un i altre costat de la vall de l'Escrita, amb els pics negrosos i enasprats de Saboredo, Basiero, Saliente... i el complet desordre, el caos muntanyenc dels cims de Subenulls, Peguera, Monastero, Fonguero, Puy de Linyà, etc. Enllà de la vall de l'Escrita, pel trauc obert entre les estrebacions del Saliente i del Fonguero, s'albira una regió més meridional, de tons foscos i relleus suaus, vers la qual s'endinsa una llenca blanca de neu, que avança al S. per dalt les muntanyes d'Andorra.

Al cim de Ratera, en Vives, en Rovira i jo fem una estada de més d'una hora prenent el sol, gaudint de l'agradable temperatura i contemplant a plaer el panorama, mentre dos grups van ja davallant, l'un cap als estanys de Saboredo per a passar al cercle de Gerbé, i l'altre cap a la vall de l'Escrita i Espot.

Nosaltres tres hem de retornar per França, obligats com estem

a recollir les coses que hem deixat a Salardú. Però només és migdia, i moguts pel desig de recórrer el cercle de Saboredó i l'enveja que ens han produït els nostres companys, baixem a retrobar els esquís per a llançar-nos a un nou descens magnífic que ens fa perdre set o vuit-cents metres d'alçària.

Els estanys de Saboredó es troben sota els cims del mateix nom, els quals s'aixequen molt amunt, trencats i feréstecs, i aquest veïnatge és aclaparador; la regió enèrgica i brava resulta ben diferent de l'amplitud i dolcesa de línies dels paisatges que hem admirat al cercle de Colomès.

Continuem baixant encara després de travessat l'estany i no podem fins a les terres més apacibles de l'ampla vall de Ruda. Certament que tot el que ara hem perdut ho haurem de pujar després, però es tracta de l'últim dia de l'excursió i cal aprofitar-lo. Els rastres pulcres, segurs, oberts a la neu meravellosa, són testimoni que bé val la pena la pujada que ens espera a canvi de l'excel·lència del descens.

El que no esperàvem d'aquesta pujada és que haguéssim de fer-la tan de pressa. Però un parell d'hores més tard remuntem a tota marxa la vall de Ruda, deixem a l'esquerra l'Estany Major i ens enfilem a pas de cursa cap al port de Ratera lluitant contra unes nuvolades negres que vénen de migjorn i s'esforcen també a arribar al port. La victòria és nostra a costa d'una de les més ràpides i sostingudes pujades que mai no hem fet amb esquís.

Passat una altra vegada el port de Ratera comencem amb recança la baixada final cap al Refugi, avui ampli i tranquil.

6 d'abril.—Ja ben entrat el matí del dia de retorn, baixem per la vall de l'Aigoamòtx cap a Salardú.

La part alta i emboscada de la vall i els plans pels quals revolta el riu i on l'aigua mansa i clara reflexa els pins i les muntanyes ens semblen, sota el sol resplendent, coses noves i mai no vistes; tan diferent és ara el paisatge del grisós i trist del dia de pujada.

Partida en tres grups, la caravana marxa per les valls de l'Escrita, de la Bonaigua i de l'Aigoamòtx en la nova esplèndida jornada que és digne final de l'excursió.

Gran Tuc de Colomès

L'any 1933 organitzem amb Joaquim Saltor una altra sortida per a ascensionar el Gran Tuc. L'havíem combinada a base d'anar al refugi de Colomès per l'alta vall de Caldes des de la Restanca,

on llavors ens trobàvem, però el mal temps ens en féu desistir, car si bé hauríem arribat fàcilment al coll de Güellicrestada, no podíem tenir la mateixa seguretat respecte al de Caldes que ens caldria cercar dins de la boira no pas al capdamunt d'una vall, sinó enmig d'una regió ampla i oberta. Per a no endarrerir-nos d'un dia ha guérem de baixar a Arties, marxar per la carretera fins a Salardú i, com a l'any 1931, remuntar la vall de l'Aigoamòtx.

25 d'abril 1933.—De bon matí les boires s'esquincen en alguns indrets; comencen a veure's els vessants de l'Estany Major i enlaire apunta el blau del cel. Més tard, enmig de les masses boiroses que es disgreguen, van apareixent els cims dels ports de Caldes i de Colomès i el mateix Gran Tuc, magnífics en llur puresa de línies i colors.

Però el dia millora molt a poc a poc i les conquestes del bon temps no són pas definitives. Els cims, defensats pel vent, es lllen cen les boires del damunt, adés d'una manera suau, plena de polidesa, adés amb una força violenta i repentina, però en arribar aquelles a les fondalades, s'hi aturen, es rebel·len, resisteixen, s'enfilen en fumeroles llargues com les serps quan planten cara, i retornen a la lluita que, si per un moment semblava que havien perduda ara es mostra de nou ben indecisa. Els mateixos pics que ja havíem vist clars s'amaguen de nou i, en calmar el vent, totes les boires refugiades a la vall s'espongen i remunten un altre cop vers els cimals amb la insolent i calmosa seguretat de qui ataca un indefens.

El nostre optimisme ha baixat força, puix esperàvem un millorament ràpid i definitiu i un dia radiant de sol; però decidim sortir, si bé amb molts dubtes sobre l'èxit de la temptativa, que creiem més aviat condemnada al fracàs.

L'experiència de dos anys enrera gairebé m'excusaria de dir que en aquesta ocasió prenem el camí de la ribera oriental i que no ens deixem pas al refugi ni el piolet ni la corda, els quals, certament, ens faran ben poc servei.

Tenim la vista fixa més al cel que a la terra, car són avui els accidents atmosfèrics, majorment que els topogràfics, els que poden barrar-nos el pas, i quan hem travessat l'estany Ubago i ens hem endinsat per l'alta ribera, tenim també la preocupació de vigilar sempre si podem albirar entre les boires el portell de Colomès i el Gran Tuc. Hem de fer, en les llargues estones que ens desapareixen, un veritable esforç d'atenció per a anar situant relativament a la nostra marxa els dos indicats llocs, el coneixement dels quals ens és necessari per a orientar-nos.

Prop de migdia travessem l'estany del Cap de Colomès, sota mateix del Portell i comencem la pujada més dura de tota l'ascensió. La neu molt bona ens permet, però, remuntar-la amb facilitat i sense fatiga; només molt amunt, quinze o vint metres sota el Portell, hem de posar-nos els crampons que ja ens podem tornar a treure al cantó oposat, damunt la neu igualment bona que cobreix els vessants de la vall de Sant Nicolau.

Planegem a gran alçària, prop de la carena, cap al Gran Tuc. El temps estacionari, cobert i boirós, i la temperatura molt alta ens han fet marxar sempre amb desconfiança, que es veu plenament justificada per un empitjorament ràpid; massa tard, però, per a impedir-nos arribar al cim, car ara tenim sempre a la dreta una guia segura: la carena, primer, i els estimballs del Gran Tuc després, que ens permeten de mantenir-nos en el nostre camí malgrat la manca de visualitat. Al peu de la pala que puja al coll obert entre el Gran Tuc i l'estrebació que se'n desprèn al S. hi deixem les motxilles i els esquís, als quals, més amunt els barraria el pas una cornisa. Preferim, doncs, continuar amb crampons, pala amunt, dins la blancor trista de la boira i la neu. Franquejada la cornisa, únic lloc que exigeix atenció i una mica de maniobra, assolim fàcilment la carena, coberta d'un gruix de neu extraordinari, i en pocs minuts ens trobem al cim.

Una petita plataforma abundantament nevada, on es marca lleugerament el cairn, un tros de cresta que es perd cap a Llevant i els inicis dels grans estimbaders que cauen al cercle són tot el panorama, puix que, a més de la boira, una nevada espessa i tranquil·la ens esborra la visió (1).

De retorn, tot seguint el rastre de vinguda, se'ns mostren a estones els cims de l'altra banda de la vall de Sant Nicolau, pàl·lids de color i indecisos de forma, fins que el moviment de les boires els amaga de nou.

Amb la recança de l'hora tardana i del mal temps hem fet les parades curtes i només les indispensables. Per això, quan ha acabat de nevar i hem davallat fins a l'estany Ubago ens prenem amb gust un bon descans, al costat de l'aigua que surt per primera vegada al descobert, tot borbotejant amb un ritme monòton que sembla marcar-nos el temps que passa, mentre lliures de tota preocupació i neguit, ajaguts damunt la neu sota un cel gris i entre les muntanyes tristes ens sentim atrets amb irresistible força

(1) Tant l'ascensió al Gran Tuc de Colomès com la del Tuc de Ratera són les primeres que s'hi han efectuat en excursions amb esquís.

per la vida, la llum i el color que veiem - enllà de la vall, avui tètrica, de l'Aigoamòtx - en els massissos del pla de Beret i del Mauberme, que daura el sol sota la serenor d'un cel tot blau, damunt l'alegria de les valls que ja verdegem.

L'horari probable de l'ascensió al Gran Tuc de Colomès des del refugi, amb neu bona, és el següent: 40 m., estany Ubago; 1 h., estany del Cap de Colomès; 1 h. 50 m., portell de Colomès; 2 h. 20 minuts, sota la pala, entre el Gran Tuc i l'estrebació S.; 2 h. 45 m., carena (coll entre el Gran Tuc i l'estrebació S.); 2 h. 50 m., cim.

Del Cercle de Saboredó al Port de la Bonaigua

L'endemà, passat el port de Ratera, els nostres esquís llisquen de nou pel cercle de Saboredó fins a la vall de Ruda. La variant de l'itinerari consisteix que aquest any anem al port de la Bonaigua directament des de la vall, seguint un camí que talla els seus vessants drets sota els Tucs de Campo. S'ha d'evitar voler marxar de flanc massa aviat; cal baixar pel fons de la vall de Ruda - molt bo per a l'esquí - i travessar el tros que és més poblat d'arbres, fins que en desaparèixer aquests pot ja remuntar-se, a la dreta, el vessant on abunden els matolls i els arbres no massa espessos s'enfilen cada vegada més esclarits fins a prop de la suau i gairebé planera carena que, des del port de la Bonaigua, va a soldar-se amb els cims que tanquen el cercle de Saboredó.

Per aquests vessants un camí, molt bo al principi, remunta lentament, però en apropar-se a la Bonaigua va perdent amplària i acaba per transformar-se en petits corriols pels quals s'ha de seguir cap a la carena.

Del fons de la vall de Ruda, a l'alçària dels últims arbres, fins al port de la Bonaigua s'hi compta aproximadament, una hora.

Qüestions topogràfiques i toponímiques referents al Cercle de Colomès

En tractar del cercle de Gerbé (BUTLLETÍ del mes de febrer) vam haver d'examinar la situació del pic d'Amitges i posar de manifest els errors que sobre l'esmentat pic i el punt d'unió de les carenes divisòries dels vessants marítims amb la dels pics d'Amitges, Basiéro i Saliente es consignen en els mapes.

Les qüestions a resoldre són moltes més al cercle de Colomès: hom troba en primer lloc les que es refereixen a la situació i denominació dels ports que comuniquen la vall de Caldes amb el

cercle. Sortosament, la publicació del mapa de la Vall d'Aran adjunt a la segona edició de la *Guia* de Juli Soler ha vingut a resoldre la confusió existent. Crec que aquest mapa és l'únic en què es troben ben assenyalats els esmentats ports, i s'observen en els altres, importants imprecisions i errades, la més generalitzada de les quals és la confusió dels de Caldes i la Ribereta.

La desorientació i les contradiccions són encara majors en el que respecta a la denominació. El nom de Port de Caldes és aplicat a quatre ports diferents que comuniquen la vall de Caldes amb el cercle de Colomès o amb la vall del Valarties, i el de port de la Ribereta i el de port de Colomès, a dos. Un mateix port, el de Caldes, és anomenat de Caldes, de Colomès o de la Ribereta, segons els mapes o els escriptors.

Enmig de tants criteris contradictoris la denominació adoptada pel nou mapa de la Vall d'Aran sembla, també, la més correcta i acceptable i és la que he seguit en aquest article. El nom de port de Caldes correspon, així, al més transitat, situat a l'extrem occidental de la carena que separa el cercle de Colomès de la vall de Caldes sobre una ribereta especial que porta les aigües a l'Estany Major. És la via de comunicació normal de l'alta Vall d'Aran amb Caldes de Boí (1). El nom de port de Colomès s'aplica al de més a Llevant, no tan visitat perquè passar per ell des de qualsevol dels pobles aranesos constitueix un rodeig i per no ésser tan bo el camí.

El port de la Ribereta és el que resta més imprecisat encara. Sovint és confós amb el de Caldes i àdhuc, malgrat la distància, amb el de Colomès.

El port de la Ribereta és un pas situat damunt l'estany del mateix nom, les aigües del qual en ajuntar-se amb les que procedeixen dels estanys de Loseron i Montcasaus formen el riu de Rencules, afluent del Valarties.

La seva proximitat al port de Caldes i el fet que prop d'aquest s'alci el pic anomenat també de la Ribereta ha motivat, segurament, aquestes confusions. Però, com que damunt de l'estany esmentat hi ha dos passos, subsisteix entre ells el dubte en tractar de determinar quin és el port de la Ribereta. Un pas, al S., comunica la comarcada de l'estany amb el cercle de Colomès, l'altre, al SO., dona a la vall de Caldes.

Generalment, els escriptors de muntanya i els cartògrafs situen

(1) En el text d'aquest article (BUTLLETÍ d'abril proppassat) es consigna una errada referent a l'itinerari a seguir per a anar al port de Caldes. S'ha de seguir la vall més occidental del cercle, i no la canal més occidental.

el port de la Ribereta en la carena divisòria entre la Vall d'Aran i la de Caldes.

El mapa de la Vall d'Aran assenyala els dos ports al S. i al SO. de l'estany de la Ribereta, sense donar nom a cap d'ells, però, en canvi, en el text de la *Guia* es designa clarament com a port de la Ribereta el situat al S. de l'estany, perquè diu que és un port divisor de la Vall d'Aran i la Ribera de Caldes de Boí, i partió d'aiguavessos al NE. del riu Valarties i al SO. de la Noguera de Tor, i també perquè del port de la Ribereta «tot carenejant per la serra en direcció SO. es va al Cap del Port de Colomès», i aquesta direcció SE. és la que correspon a la carena que uneix el port situat al SO. de l'estany de la Ribereta amb el que la *Guia* anomena de Colomès, però que coincideix amb el que el mapa esmentat anomena més encertadament de Caldes, mentre que la direcció de la carena que uneix el port que es troba al S. de l'estany de la Ribereta amb el de Caldes no és SE. sinó SO. També, en un altre lloc, es diu que marxant per la vall de Caldes cap a l'E., des del port de Güellicrestada s'arribaria al port de la Ribereta, amb la qual cosa expressa ben clarament que es tracta d'un port que dona a la vall de Caldes (V. itineraris 43 i 45).

Àdhuc els qui confonen el port de la Ribereta amb el de Caldes posen de manifest la seva idea que el primer és un coll obert en la gran carena entre la Vall d'Aran i la de Caldes, divisòria de vessants marítics i no en una carena secundària dins de la Vall d'Aran.

Soubiron, separant-se en aquesta ocasió del mapa del Ministeri de l'Interior francès - que incorre també en la confusió, tan corrent, entre el port de la Ribereta i el de Caldes - assenyala bé el primer i el de Colomès, i omet, en canvi, el de Caldes, o sigui, que, com aquell mapa i tants d'altres, confon els dos ports, però en lloc d'assenyalar només el de Caldes, com és el més generalitzat, encara que hi hagi discrepàncies respecte el nom, i no el de la Ribereta, ho fa al revés i marca solament aquest.

Lluís Estasen (*Nou dies de campament*, BUTLLETÍ any 1920, pàgina 94) dona també el nom de port de la Ribereta a un coll «divisor de la Vall d'Aran amb la ribera de Caldes de Boí» (encara que més sembla referir-se al port de Caldes), i el de port de Colomès al situat més a l'E. dels tres de què estem tractant, i coincideix, per tant, respecte a l'últim, amb el que assenyala el nou mapa de la *Guia de la Vall d'Aran*.

En contra d'una opinió tan generalitzada, hi ha qui sosté que el nom de port de la Ribereta correspon al que es troba al S. de

CIMS DE SABOREDO

Cls. J. Torent

SERRA DE CRABES I TUC DE RATERA DES DEL CERCLE DE SABOREDO

PICS DE PEGUERA I SUBENULLS DES DEL CIM DEL TUC DE RATERA

VALL DE L'AIGOAMÒTX

Obs. J. Toront

l'estany i comunica, no amb la vall de Caldes, sinó amb el cercle de Colomès. Aquesta és una tesi que no he vist acceptada per cap autor ni cartògraf, però que té a favor seu un argument de gran força, com és el fet que el camí que puja per la vall de Valarties i passa per l'estany de la Ribereta, no travessa la vall de Caldes directament pel coll de l'estany sinó que franqueja el que es troba al seu Llevant, més baix, entra al cercle de Colomès i puja al port de Caldes. És clar, doncs, que resulta molt més fàcil i natural que la gent del país hagi donat, i conegui, nom al port que utilitzen, pel qual passa un camí de cavalleries, que no pas a un que no els té cap utilitat i per on no han de passar mai.

L'excursionista farà bé d'estudiar amb detall els itineraris referents a aquests ports si es vol evitar confusions i no usar altre mapa que el de la nova edició de la *Guia de la Vall d'Aran*, en el qual s'ha rectificat encertadament el criteri de Juli Soler respecte d'aquests punts. S'ha de tenir present, també, que degut a aquesta rectificació, en alguns itineraris no concorda la denominació del mapa amb la de la *Guia*, i encara que el text d'aquesta es contradueix en alguns itineraris, degut a la inseguretat i confusió regnants sobre la denominació dels ports. Així, hi ha llocs (descripció general de la vall, apartat referent a les comunicacions, i itinerari núm. 34) en què dona al port més occidental dels que comuniquen el cercle de Colomès amb la vall de Caldes el nom de «port de Colomès o de Caldes de Boí» (pàgines 27, 124 i 125) i fins en la descripció del cercle de Colomès continguda en l'itinerari núm. 34 (pàg. 127) sembla admetre la mateixa denominació que avui s'estableix en el mapa, car diu que el costat O. del cercle «el limiten les serres del port de Caldes i de la Ribereta...».

Però, en altres ocasions, (itineraris 41 i 43) dona els noms de port de Caldes i de port de Colomès al revés del que fa el mapa.

En la descripció general de la vall i en l'itinerari núm. 34, en què s'usen conjuntament els dos noms, s'ha d'entendre, doncs, que es fa referència al port de Caldes; en els itineraris 41 i 43 s'ha de tenir present que es refereix al port de Caldes quan parla del de Colomès i a la inversa, i en la descripció del cercle (itinerari n.º 34) cal recordar que és encertada la denominació de port de Caldes.

Resta també molt desconegut i figura dibuixat equivocadament en els mapes, el tros de carena que, del Gran Tuc mena al Port de Colomès. Aquesta carena està formada per cims secundaris, respecte dels quals és sempre difícil d'obtenir dades de la gent del país, que els desconeix. Només els pastors o els caçadors d'isards

poden fournir indicacions interessants, i encara els primers no acostumen a saber res de les regions que no siguin de pasturatge, i els segons no es preocupen gaire dels noms dels llocs.

A l'hivern, a més, resulta sumament difícil entendre's amb la gent del país, puix que, per no trobar-la a muntanya, cal entrar amb ells en una sèrie d'explicacions que ens deixen sempre plens de dubtes. Al muntanyenc, ultra el coneixement de la muntanya li manquen termes per a expressar-se i per això resulten molt insegures les informacions obtingudes de baix estant, als pobles, perquè no comprenen el que els volem preguntar, ni estan en condicions de contestar en el cas de comprendre-ho, ni, vençudes les anteriors dificultats, saben expressar-se satisfactòriament.

De l'examen dels diversos mapes i articles publicats i de l'estudi del terreny respecte el tros de carena esmentat, en resulta el següent:

És unànimement - i encertadament - acceptada l'existència d'un pic, el més alt de tot el tros de carena, al SE. del port de Colomès. L'alçària que se li atribueix es troba compresa, amb petites diferències segons els mapes, entre els 2.890 i els 2.900 metres i és ajustada a la realitat. Aquest cim és el més important de la serralada després del Gran Tuc, tant per la seva alçària com per la circumstància de desprendre-se'n la carena que va a enlairar-se a la Punta Alta dels Comolos.

Entre l'esmentat pic i el Gran Tuc, el mapa del Ministeri de l'Interior francès n'assenyala un altre de 2.800 m.; Ramon de Semir (en un croquis publicat al «Butlletí del Club Muntanyenc Barcelonès», setembre-octubre del 1933) coincideix a assenyalar un sol pic, al qual atribueix l'alçària de 2.862 m.; Soubiron marca dos pics, un de 2.872 m. (l'ascensionat per nosaltres l'any 1933) i un altre de 2.889 m. El mapa de la *Guia de la Vall d'Aran* de Juli Soler (nova edició) assenyala dos pics sense fixar alçàries.

El cert és que des del Gran Tuc al de 2.880 a 2.900 m., del qual es desprèn la carena de la Punta Alta, se'n troben dos d'una alçària tan semblant entre ells que solament poden portar-se uns pocs metres de diferència. Tenint en compte que depassen lleugerament el Tuc de Ratera (2.850 m.) i que són més baixos que el pic de 2.870 a 2.900 m. ha de fixar-se aproximadament llur alçària en uns 2.870 m.

En tractar d'establir la denominació dels tres pics és quan es troben les dificultats a què abans m'he referit. Els mapes atribueixen a un dels tres pics (els altres dos són anònims) el nom de pic occidental de Colomès, però en cap d'ells no es dona aquest nom

al més alt dels tres, del qual parla Lluís Estasen com un «pic sense nom situat a l'O. del pic occidental de Colomès» (BUTLLETÍ DEL CENTRE, abril del 1920).

Juli Soler en descriure l'ascensió al pic occidental sembla referir-se, no al que es troba immediatament al costat del Gran Tuc (ascensionat per nosaltres l'any 1933) sinó al central dels tres, perquè aquest, i no aquell, forma la curta carena allargada vers l'O. de què Juli Soler fa esment. El mateix criteri accepta el mapa de la nova edició.

Cal consignar, per a evitar confusions, que en el títol de l'itinerari n.º 38 (pàg. 134) de la nova edició de la *Guia de la Vall d'Aran* s'anomena el cim «tuc del cap de Colomès» i en el seu text «tuc occidental de Colomès» i també que en l'alçària de 3.455 m. que figura en la *Guia* hi ha un error (a més de l'errada d'impremta en la xifra inicial que el bon sentit dels lectors advertirà de seguida), car, com he dit, l'alçària dels dos pics que es troben entre el Gran Tuc i el que constitueix el punt d'unió amb la carena en què es troba la Punta Alta és d'uns 2.870 metres.

La denominació de Pic occidental, atribuïda al central dels tres de referència, em sembla, però, completament illògica. Aquest nom, que ha estat donat, evidentment, per un geògraf, no per la gent del país, podia atribuir-se o bé al pic més alt dels tres, deixant sense nom els altres més baixos, o bé al pic que es troba al mateix costat occidental del Gran Tuc. En el primer cas seria l'alçària i importància geogràfica del pic el que motivaria que se li donés nom i estessin sense els altres dos, ni tan alts ni tan importants per llur situació. En el segon cas seria la posició al costat occidental del Gran Tuc la que constituiria el motiu que es donés nom al pic. Però tant si es té en compte l'alçària i importància del pic com si es dóna preferència a la seva situació - i cal no oblidar que el nom de pic occidental porta en si mateix aquesta relació de situació respecte el Gran Tuc - mai no resultarà indicat de designar amb l'esmentat nom un pic que ni per la seva alçària ni importància geogràfica ni situació respecte al Gran Tuc, justifica un dret preferent als altres dos, sinó precisament tot el contrari.

Dels ports anteriorment esmentats, el de Caldes és el pas més fàcil a la vall de Caldes de Boí i resulta, també, el més interessant perquè permet anar del Refugi de l'Estany Major de Colomès al de la Restanca, en aigües del Valarties, sota l'estany de Mar, a través de l'alta vall de Caldes. Pot passar-se amb esquís del port de

Caldes al de Güellicrestada, flanquejant els vessants del Montarto d'Aran sense perdre més d'un centenar de metres d'alçària. Si la travessia es fa de la Restanca a Colomès cal tenir compte de no confondre el port de Caldes amb el que comunica l'alta vall d'aquest nom, no amb el cercle de Colomès, sinó amb l'estany de la Ribereta. La travessia pels ports de Caldes i de Güellicrestada enllaça les regions de Colomès (que a la vegada comunica, per passos franquejables amb esquís, amb les de Saboredo i Gerbé) i la dels Montartos d'Aran i de Caldes, interessantíssima també per a les excursions d'hivern i de la qual ens proposem tractar en una altra ocasió.

JOSEP TORENT I SOSTRES

El IX Saló Català de Fotografies de Muntanya

SEGUINT el costum dels altres anys la nit de Sant Jordi, acabada la Festa Patronal i el lliurament de la Medalla, es procedí a inaugurar-se un altre Saló fotogràfic muntanyenc, el novè, dels que habitualment té cura la Secció d'Esports de Muntanya.

L'aplec de les obres exposades seguia essent enguany l'esforç més considerable que una pila de fotògrafs doblats d'alpinistes o esquiadors puguin produir a casa nostra. Si el nombre de fotografies (una vuitantena) era inferior al que havia estat normal en altres salons, la valor llur es mantenia dignament en competència amb la qualitat assolida en el curs d'un cert nombre d'anys que ja comencen a fer gruix.

Una visita al Saló permetia constatar el fort predomini de les fotografies a base de neu i gel damunt les que reproduïen visions de muntanya, més o menys alta i esquerpa, privada de blancor. I és que els concursants s'han adonat fa temps de les possibilitats majors que els ofereix la neu amb els contrastos, les llums i les ombres que sempre s'hi combinen i que constitueixen un camp inexhaurible d'assumptes fotogràfics.

Al Saló celebrat suara hem vist també com augmenten els que fan jugar les figures dins de la seva producció; tendència que cal acostumar-se a practicar, car és l'element bàsic de composició que els excursionistes no solitaris tenen a mà per a treure tot el partit

de llurs composicions, tot tendint a fer obra fotogràfica completa. El paisatge o el contrallum ja es troben fets i surten sovint espontàniament, però les figures cal saber-les col·locar no sols damunt del clixé sinó també en fer l'ampliació, i aquest és un exercici que els nostres fotògrafs han negligit bastant fins el moment present. Confiam que en els anys a venir es podrà comprovar com s'afirma la nova tendència.

Han concorregut al Saló d'ara els més destacats expositors d'altres vegades, els quals, d'una manera general, es mantenen dins la tònica que ja havíem pogut observar en exposicions anteriors. L'artista aragonès Dr. Aureli Grasa demostra enguany una vegada més la seva categoria internacional de primeríssima fila. Les seves fotos de neu i els paisatges del Tirol tenen sempre la força valenta de l'assumpte, escollit amb mà de mestre i tractat després damunt el paper amb una tècnica excel·lent. La seva obra *Nieve*, d'una simplicitat pueril - un arbre i la seva ombra damunt un marge de neu - té totes les valors tan acusades i ben repartides que el fall del Jurat en concedir-li la Medalla d'Or ha estat encertadíssim i celebrat per tothom.

Li correspon també la Medalla de Vermeil per la fotografia *Tormenta* on, en canvi, la visió muntanyenca resulta imposant i de primera magnitud. El fotògraf s'encara ací amb un assumpte més complet, i coneixedor, com de costum, del que porta entre mans, ha tret tot el partit d'un primer terme nevai i d'un cel dramàticament ennegrit.

Ernest Mullor, Albert Oliveras i F. de P. Ponti són els companys nostres que han compartit també les honors del veredict.

El primer, veu premiades amb la Medalla d'argent i el segon accésit dos assumptes dels que constitueixen el seu tema afavorit: uns detalls de muntanya, on el primer terme juga un paper brillantíssim i on el contrallum és acusat per les irregularitats de la neu o per les escates lluminoses d'un gel brunyit. En aquests recons d'alta muntanya hivernenca d'en Mullor el cel no s'hi veu per enlloc, més que per dalt d'alguna llenca de collada o de carena perduda, i és la muntanya la que té tota la força i serveix la seva innata grandesa.

Oliveras obté el primer accésit amb un parell d'esquiadors destacant-se damunt del cel i molt ben equilibrats per un núvol opulent. Bella fotografia i perfecta harmonia.

F. de P. Ponti amb un paisatge clàssic de l'excursionista fotògraf ens reposa de tantes visions de neu i de cims. Palesa que

també amb els elements més accessibles d'unes arbredes, d'uns camins i d'uns turons humils un coneixedor sensible de l'aparell pot fer obra artística a judici d'un Jurat que ha de qualificar fotografia netament muntanyenca.

El Saló de l'any vinent serà ja el desè de la sèrie. A preparar-se i treballar estiu i hivern amb el propòsit de convertir-lo des d'ara en una manifestació ben destacada que d'una manera espontània i clara demostrï la vitalitat sostinguda d'una iniciativa vella ja d'una dècada, que no sols s'ha aguantat i prosperat en els consecutius Salons sinó que podem dir que a més a donat peu a una altra realització important, la del Calendari Excursionista de Catalunya, el qual ve ornat principalment amb imatges muntanyenques.

J. M.^a G.

La Cova de la Fou de Bor

(Continuació)

Observacions generals

LA temperatura presa en el lloc més profund de la cova i amb termòmetre sec fou de 8,50° c., igual a la de les aigües de la ressorgència, la qual temperatura va ésser presa arran de la seva emergència. Comprovàrem que aquesta temperatura era constant en altres indrets de la cova, àdhuc en llocs no molt allunyats de l'entrada.

La humitat, al fons era de 93,5 % aproximadament.

Sumades amb tota cura les mesures preses, i en el seu veritable desenrotllament, segons els perfils adjunts, la longitud total de la cova resulta ésser de 650 m.

En aixecar el plànol de la cova, per mitjà de la cinta mètrica prenguérem les distàncies naturals i els angles, tant verticals com horitzontals, amb la brúixola de geòleg. Resultà que, operant al llarg d'un polígon tan complicat i havent de reduir a l'horitzontal tan gran nombre de pendents, tancàrem amb un error d'un 7 ‰ en la planimetria i d'un 3 ‰ en el nivell. L'alçària dels sostres, fou presa amb la cinta mètrica als llocs on poguérem arribar i per mitjà d'encreuament d'angles verticals als llocs alterosos, per la qual cosa, en aquests, només és aproximada.

Cal fer notar que quan ens trobàvem al punt **d** ens semblà sen-

tir remor d'aigua, però no en tenim una seguretat absoluta, car, en el silenci d'aquelles profunditats i amb l'esforç que contínuament havíem de desenrotllar, es sentien d'una manera ampliada els batecs dels nostres cors i la nostra oïda percebia sorolls indefinits que, davant la inseguretat, preferim atribuir-los un caràcter fisiològic, i ens afermem en aquesta idea també, pel fet de coincidir, en aquest lloc, amb el funcionament defectuós dels nostres acetilens que bé podria ésser una prova d'estar l'aire un xic enrarit i, per tant, sofrir el nostre organisme lleügeres alteracions que repercutien en la nostra oïda.

Com ja hem dit abans, a l'altre marge del torrent i precisament on s'engorja d'una manera sobtada, tenim la cova de l'Ambret (e), la qual té poca importància, puix que no entra més que uns 15 m. cap a l'E., però, per als nostres fins constitueix una dada preciosa i ens dona la clau per a arribar, després, a una sèrie de conclusions.

Està formada per dos trams; el primer, constituït per un corredor d'uns 10 m. amb el sòl erosionat que puja amb pendent suau, i, el segon, d'un 5 m., amb pendent molt pronunciat i amb moltes concrecions, sobretot al final, el qual acaba en forma de cul de sac en els dos sentits, puix que en aquest lloc sembla iniciar-se una bifurcació. Les concrecions no sols hi cobreixen el sòl, sinó que també hi decoren profusament les parets i sostre, la qual cosa determina, sens dubte, un punt d'absorció.

L'altra cavitat que també mereix una atenció especial, és la Tuta Freda (b). De la seva boca surt, cap a l'exterior, un *talweg* de fort pendent i a l'entrada es forma un petit vestíbul d'on surten dos corredors: el de la dreta, puja fortament, i el de l'esquerra, baixa un xic i es comunica amb el superior a uns 7 m. de l'entrada per un esglaó de bastant consideració; el primer, s'acaba tot seguit per entre uns blocs que semblen productes d'ensulsiades i el segon, també, però formant una petita cambra amb el sòl cobert d'enderrocs; en el seu extrem té una lludriguera completament impenetrable per la qual circula un fort corrent d'aire molt fred.

Segons ens comuniquen els naturals de la regió, quan la Fou porta major abundància d'aigües en surt també gran quantitat per la boca de la Tuta Freda, la qual cosa ens ho demostra l'esmentat *talweg* i el fet que la cambra descrita darrerament estigui plena de llot sec.

Cal esmentar que en aquesta gruta apareixen gran nombre d'ossos empastats pel llot.

Per fi, la darrera cavitat que ens manca descriure és la petita

bauma (d) situada sobre la Fou; aquesta bauma tot just pot aixoplugar dues o tres persones, té les parets molt esquerdades, amb l'aparença que d'un moment a l'altre hagin d'acabar de caure. Per aquestes fissures també surt gran quantitat d'aigua en les èpoques de major rendiment del cabal de la Fou.

Cal observar que l'època en què férem l'exploració és la de major secada.

Origen

Com ja hem dit abans, la cova de la Fou de Bor ha estat explorada per Martel (1) i Jeannel i Racovitza (2) i són diferents els criteris que sostenen aquests exploradors, puix mentre el primer troba una longitud total de 300 m., els altres només arriben als 130 m.

Aquests darrers, a l'interior de la cova, aprecien corrents d'aire que es fan sentir sobre la flama, la qual cosa nosaltres no hem observat en tota la cova gran i que bé podria tractar-se d'una confusió amb la de la tuta freda. En llur exploració obtenen les següents dades: Al fons: termòmetre sec, =9° c.; termòmetre humit, =8,5° c.; baròmetre, =668 mm.; humitat, =93 %. A l'exterior: termòmetre sec, =28,8° c.; termòmetre humit, =26,5° c.; humitat, =83 %. Temperatura de la ressorgència, =8,5° c. Segons Martel, aquesta és de 9° c. Comparades amb les obtingudes per nosaltres són del tot coincidents.

Jeannel i Racovitza en parlar de la Fou de Bor i els seus accessoris, diuen: «El massís calcari que conté aquests fenòmens càrstics està format per bancs primers que alternen amb bancs compactes, sovint plegats i fracturats per falles; la gruta es troba, seguint la llei natural, situada en els plans de falla o en els eixos dels plegaments.

L'aparell hidrològic de la Fou es compon de les parts següents: la gruta més alta, que és la de formació més antiga, és deguda a les filtracions locals de la muntanya que té al damunt, i fou oberta per un rierol epigeu que ha tallat la cinglera i ha obert la vall actual. Les aigües poc abundants que s'escolen actualment passen a la Fou, i la gruta no serveix de *trop-plein* com creu Martel.

Una gruta més baixa que l'anterior, de la qual surt un *talweg* superficial i torrencial que va a parar al riu epigeu. Del vestíbul surten dos corredors: un que sembla que va a parar a la gruta

(1) Martel E. A.: *Neuvième campagne souterraine*. Ann. Cl. Alp. Fran. Vol. XXIII. 1896.

(2) Jeannel et Racovitza: *Enumeration des Grottes visitées*. *Biospeologica*. Vol. III. 1909-11.

Ci. A. Oliveras

PRIMER ACCÈSSIT

DALT DEL CIM PROP DE LES BOIRES

DEL IX SALÓ CATALÀ DE FOTOGRAFIES DE MUNTANYA

Cl. Cloraz

DETALL DEL PLEC DEL CÒSTAT DE LA COVA DE LA FOU DE BOR

Cl. Reixac

DETALL DE L'INTERIOR DE LA COVA

superior, i l'altre que serveix de llit a les aigües que hi passen en temps de pluges fortes.

Uns forats impenetrables situats sobre la ressorgència i que funcionen després de les pluges.

El massís drenat actualment per la Fou deu ésser considerable i molt més extens que el que drenava la gruta superior.»

Abans d'exposar la nostra teoria de formació i origen remarcquem d'una manera especial que amb tota escrupolositat hem mesurat la inclinació dels bancs en totes les galeries amb relació a llur direcció i hem procurat interpretar aquestes inclinacions, d'una manera general, amb el ratllat que contorna els perfils longitudinals a fi de no complicar els gràfics amb el nombre considerable de perfils transversals que aixecàrem.

El massís drenat d'aquesta ressorgència i d'altres de menor importància que fiten el límit S. dels terrenys terciaris de la Petita Cerdanya resulta constituït, essencialment, com ja hem exposat en la descripció geològica, per calcàries blavoses i griottes del paleozoic, roques aquestes, que són completament impermeables, però que els moviments tectònics exposats ensems que plegaven els llits paleozoics els fracturaren, pel qual motiu es produïren gran quantitat de falles, diaclases i fissures de menor importància tectònica i de caràcter purament local que convertiren aquest terreny impermeable en una formació fissurada i, per tant, fortament permeable; així, les aigües que haurien d'escorre's per la superfície s'infiltren tot seguit al subsòl per una gran quantitat de punts d'absorció. Així, doncs, l'antiguitat de la cova o, millor dit, els inicis de la seva formació, l'hem d'atribuir al terç final del carbonífer, quan es produïren les primeres fractures, però les cavitats que podien haver-se format, segurament desapareixerien o sofririen alteracions d'importància en produir-se la segona sèrie de fractures, per la qual cosa l'antiguitat de la cova actual no la podem considerar més enllà dels finals de l'Eocèn, o sigui, immediatament després dels plegaments pirenenics. Afavoriren llur procés les èpoques d'intenses pluges les quals donaren lloc a les formacions d'aiguamolls i terrenys pantanosos de la Cerdanya, dels quals podem observar els dipòsits i altres testimonis morfològics i paleontològics en diferents indrets de la comarca i d'una manera especial en la regió de Bellver.

Coneguda l'època d'origen de la formació de les cavitats d'aquesta regió estudiarem el procés evolutiu de la cova.

Tots sabem que l'aigua de pluja porta en la seva composició una certa quantitat d'àcid carbònic que actua de dissolvent en les cal-

càries. Afavoreix aquesta acció corrossiva el fet d'ésser les roques d'aquesta regió intensament dolomititzades, dolomitització que permet ensems una acció disgregant, sobretot en les griottes. Queden en suspensió, en les aigües infiltrants, diminutes partícules d'òxids de manganès procedents de les matèries que lliguen les amígdales d'aquesta roca, òxids insolubles en l'aigua i que tenyeixen el carbonat de calç que forma les concrecions. Així, en veiem unes d'aspecte negrós al costat d'altres d'un blanc puríssim, segons hagin estat formades per aigües procedents de la dissolució de calcàries o griottes; per tant, aquest cas, es presenta sovint a les galeries que segueixen la falla que posa en contacte aquestes dues formacions.

Aquest efecte disgregant per descalcificació ens explica, així mateix, les superfícies fangoses que, en trobar-se dipositades al sòl de la cova, cobreixen la capa arenosa observada en alguns llocs i deixada per ordre de densitats.

Si observem la planta de la cova, veurem: que excepte les galeries **c-d** i **h-e** en les altres, tot i tenir una direcció general que no és exactament la de les fractures, el recorregut és molt irregular, sobretot en la **d-g**, la qual pel fet d'ésser la més superior i més àmplia és, també, segurament, la més vella; i si observem els perfils longitudinals, veurem: que les galeries, sovint, segueixen o tendeixen a seguir els plans d'estratificació, i, d'altra banda, tots sabem que les coves no són més que regularitzadors de les aigües d'infiltració en llur recorregut subterrani des del punt d'absorció fins al d'emergència. Així resulta que en ésser absorbides aquestes per les fissures, ensems que erosionaven la roca formant veritables torrents subterranis, la corroïen i, com és natural, aquesta acció dissolvent es produïa pels llocs de mínima resistència, aquests són, ensems que els de fractura, els dels plans de contacte dels estrats i, més encara, en els llocs on havien sofert certes distensions produïdes pels plegaments, dels quals podem observar el situat al costat mateix de l'entrada de la cova. Així la direcció general d'aquestes cavitats, o sigui, la de les dues galeries principals **b-c** i **d-e-g** no coincideixen amb la de les fractures sinó que és la resultant d'aquesta i la del bussament dels estrats.

Tenim, doncs, una sèrie de punts d'absorció que hem assenyalat en descriure l'exploració i on, des dels quals, les aigües d'infiltració treballaren en els dos sentits indicats, i produïren a la llarga ensulsiades i sifons, que es poden seguir amb els perfils longitudinals a la vista.

Així, es formà primerament la galeria superior, la qual constituïa

un rierol subterrani amb dos afluents, i vessava les seves aigües als punts **d** i **g**; en el primer, es perdien o perden per un pas desconegut avui, potser tapat per l'ensulsiada observada en aquest lloc, cap a la galeria inferior per a profunditzar més al lloc assenyalat per **X**, punt on també s'abocaven les aigües procedents d'altres punts d'absorció, situats en aquesta segona galeria. Des del punt **g** les aigües treballaven en dues direccions iguals i oposades; cap a l'E. eren o són tributàries de **X** i per l'O. es perdien cap a cavitats més profundes i desconegudes, o també amb llur ingrés tapat pels enderroc i situat al N. del vestibul d'entrada a la cova. Les dues galeries principals són posades en comunicació per la diaclassa **c-d** que constitueix, tota ella, una línia d'absorció per trobar-se en direcció normal a la del pendent superficial del massís que té al damunt.

La morfologia del terreny i la sèrie d'indicis que constitueixen les altres cavitats, ens diuen que la cova de l'Ambret és un punt d'absorció que comunicava amb les coves i baumes de l'altre marge del torrent per mitjà d'unes cavitats que, en ensulsiar-se, ja sigui per la mateixa acció del drenatge o pels moviments tectònics produïts després del Pontjà donaren lloc a la formació de la vall actual que forma el curs inferior del torrent tributari a la Fou.

Resumint, podem dir que l'aparell hidrològic de la Fou resulta format per una xarxa de petits rierols subterranis dels quals encara formen part, en èpoques de desguassos i pluges, les galeries de la cova actual que aboquen les aigües a la cavitat més profunda **X** d'on, per un curs subterrani impenetrable fins ara, van a emergir a la Fou.

La Tuta Freda i forats situats damunt mateix de la Fou, avui no tenen altre objecte que servir de *trop plein* i tenen, per tant, una relació indirecta amb el curs subterrani abans esmentat.

Les pissarres del carbonífer, en contacte per una falla amb les calcàries devonians, constitueixen el «nivell de base», fent possible, així, l'emergència de les aigües.

¿No podem, doncs, conèixer les cavitats que avui es troben en plena activitat i constitueixen els corrents subterranis de la Fou?

En tota aquesta regió no coneixem altre avenc o cova que el Forat de les Gralles, que ja hem esmentat. Tenim una veritable esperança que el dia que fem - uns o altres - l'exploració d'aquest avenc entrarem en ple coneixement, i serà acabat d'una manera definitiva, l'estudi hidrològic de la Fou.

JOSEP CLOSAS I MIRALLES

CRÒNICA

CENTRE

RECONSTRUCCIÓ DEL REFUGI GUARDAT D'ESPINGO.—Ha tingut lloc a Pau la darrera reunió de la Federació Franco-Espanyola de Pireneisme, en la qual ha representat el CENTRE el nostre Soci d'Honor senyor Comte de Saint-Saud. En la susdita reunió es tractà del llegat Artigue, que s'havia destinat a la construcció definitiva d'un refugi guardat al Llac Glacat del Mont Perdut La «S. E. A. Peñalara» ha refusat portar a terme la construcció d'aquest refugi tal com s'havia acordat fa un parell d'anys. En canvi, s'ha pres l'acord de destinar l'esmentat llegat a la reconstrucció del refugi guardat d'Espingo, que una allau destruí l'hivern del 1935.

La Federació Franco-Espanyola de Pireneisme, també descobrí una placa a la casa on visqué durant quaranta-quatre anys el cèlebre pireneista Comte de Russell.

EL CANVI DE NOM DELS CARRERS ALS POBLES DE CATALUNYA.—Hem observat que en molts pobles de la nostra terra, es fa un abús del canvi de llur toponomàstica vial.

És cada vegada més freqüent que els Ajuntaments de Catalunya posen noves denominacions als vells carrers que ja porten un nom consagrat per l'ús sovint a través de diverses generacions.

En molts pobles, només en el que va de segle, s'han superposat, unes damunt d'altres, nomenclatures diverses amb la qual cosa es produeixen confusions lamentables.

Aquesta pràctica desballestadora ha arribat a ésser tan abusiva que amb ella no sols es dona una prova de poca seriositat municipal, sinó que es desfulla la història local i, per consegüent, s'arrena una docu-

mentació popular de la Història de Catalunya.

El CENTRE, que sempre ha vetllat per la conservació de tot el que té una valor substancial de catalanitat, com la toponomàstica vial, i que, ja en altres ocasions, s'ha ocupat del canvi de nom dels nostres carrers, s'ha adreçat a l'Honorable Senyor President de la Generalitat de Catalunya fent-li observar aquest fet, i pregant-li que vegi la conveniència que el Govern disposi el que cregui més eficaç per a mantenir els noms de carrers i places que siguin vius en el llenguatge corrent de cada poble, per constituir un tresor lingüístic i històric.

Comissió de Publicacions

FOTOGRAFIES PER A LA «GUIA DEL MONTSENY».—Aquesta Comissió té en curs de publicació una nova «Guia del Montseny» i per tal d'il·lustrar-la convenientment prega als socis que en tinguin fotografies que vulguin facilitar-les.

De les fotografies que es rebien es farà una tria i les que siguin escollides per a inserir-les a la «Guia» seran gratificades degudament; les altres seran retornades a llurs autors.

Secció de Fotografia

EXCURSIÓ I SESSIONS DE PROJECCIONS.—Aquest mes la Secció ha fet una excursió col·lectiva, en autocar, a les Guàrdies i el Montseny.

A més, celebrà les acostumades sessions de projeccions, el dia 7, sobre *Andalusia*, a càrrec del senyor Joan Nonell; el dia 14, sobre diferents *Indrets de Catalunya*, a càrrec del senyor Josep M.ª Vilaseca; i el dia 28, sobre *Portugal*, a càrrec del senyor Francesc Blasi i Vallespinosa, que hi dedicà uns interessants comentaris.

Secció d'Esports de Muntanya

CONFERÈNCIES.—Durant el mes de maig s'ha continuat el cicle de conferències organitzat per aquesta Secció.

El dia 8, el senyor Albert Oliveras dissertà sobre «El massís del Bernina» i descrigué l'ascensió al pic de Morteratsch i altres de la bella regió engadinesa.

El dia 15, el senyor Jaume Tiana ens parlà de les seves ascensions de l'estiu passat al cim del Montblanc i de l'Agulla Verda.

El dia 22, el senyor Josep Torret i Sostres ens relatà les bel·leses de diverses excursions amb esquís per les regions dels Montartos i Colomès, i les ascensions als cims del Montarto d'Aran, Tuc de l'Estany, Comoloforno, pic sense nom i Colomès.

En aquestes conferències es projectaren un bon nombre de diapositives d'alta muntanya.

EXCURSIÓ AMB ESQUÍS PER LA VALI FERRERA.—Els socis Joan Roig i Ernest Mullor efectuaren aquesta excursió els dies 1, 2 i 3 de maig.

Dia 1. De Barcelona a Areu. D'allí anaren a remuntar la Vall Ferrera. Abans de dues hores, en l'indret de la Borda de la Selva, es calçaren els esquís fins al refugi de Vall Ferrera, i seguiren el camí que remunta la vora esquerra del riu, per ésser més obaga aquella banda.

En el refugi trobaren els companys Brunet, Flaquer, Balcells i Soler, els quals havien sortit de Barcelona la tarda anterior.

Dia 2. Remuntaren la vall, seguiren per sota l'esperó que baixa del pic de Gerri i entraren al cercle el punt mig del qual és l'estany de Solla. Pujaren el dret pendent fins a la portella de Gerri que separa els pics de Palomé i Gerri. Allí es posaren els crampons i dretament assoliren el pic de Palomé (2.834 m.). Grans cornises i magnífic mirador.

La baixada fou un xic lenta per ésser ja migdia i haver-se estovat la neu.

Dia 3. Travessada la vall i davant mateix del refugi hi ha el pic Norís (2.834 m.), pic que en dues hores assoliren amb els esquís posats; magnífica vista al Monteixo. El Norís, ultra gaudir de bella situació té l'avantatge d'ésser molt esquiable, per la qual cosa hi baixaren en dotze minuts.

Abandonaren el refugi per a baixar a Areu i d'aquí a Barcelona.

A remarcar el nombre d'allaus (ja caigudes, per sort) i llur extensió, car hi havia caigudes totalment pables de més de 300 metres. Gairebé totes les valls acabaven en formidables amuntegaments de neu.

Horari: Areu-refugi, 4 h. 15 m.; refugi-portella de Gerri, 2 h. 30 m.; portella de Gerri-pic Palomé, 35 m.; pic Palomé-refugi, 1 h. 45 m.; refugi-pic Norís, 2 h.; pic Norís-refugi, 25 m.; refugi-Areu, 3 h. 5 m.

Secció d'Arqueologia

EXCURSIÓ A TRAVÉS DE L'ÍNDIA PER UN RODAMÓN.—El dia 3, el senyor Pelegrí Casades i Gramatxes donà una conferència, continuació de les que sobre l'esmentat tema ha donat durant el present curs.

L'ARQUITECTURA MILITAR MEDIEVAL CATALANA COMPARADA AMB LA PENINSULAR I ESTRANGERA.—Sobre aquest tema, el dia 6, el senyor Sebastià M.ª de Plaja donà la seva anunciada conferència.

Començà el conferenciant fent un breu i poètic exordi en el qual remarcà la importància d'aquella mena d'edificacions i l'oblit en què es tenen, amb tot i ésser els fonaments de la nostra història.

Donà diverses referències de les primeres construccions guerreres, de les èpoques ibèriques i romanes, com són les muralles d'Empúries, Olèrdola, Tarragona, etc., de les Zudes, forteseses àrabs de Tortosa, Lleida, els castells romànics i els feudals.

Féu una divisió en grups de dites construccions, segons la forma i distribució de llurs plantes i nombre i emplaçament de les torres, així com dels del pla i la muntanya.

Comparà els diferents agrupaments que féu dels castells de Catalunya amb els dels seus similars de la resta de la península i de distints països estrangers, que fou molt interessant.

Es projectaren diapositives, les quals foren una bella il·lustració de la documentada conferència del senyor Plaja.

EXPOSICIÓ VUITCENTISTA DE JOSEP ARRAU I BARBA.—El dia 13, tingué lloc la inauguració d'una exposició de dibuixos i pintures, especialment retrats, del professor que fou de l'Escola de Llotja en la darrera centúria, senyor Josep Arrau i Barba.

En l'acte d'obertura d'aquesta exposició el senyor Miquel C. Arrau, fill de l'artista esmentat, en llegí una interessant biografia.

Pròximament publicarem un documentat treball sobre l'esmentada exposició i aquell artista vuitcentista.

DEL MONESTIR DE RUEDA A TORTOSA.—El senyor Antoni Gallardo donà una conferència el dia 27, sobre diversos monuments de les riberes de l'Ebre poc coneguts. Ressenya Mequinenza i el seu castell medieval, el sepulcre romà de Fabara, donà notícies de la vila, de marcat interès turístic, i de la cartoixa abandonada de Santa Sussagna, amb les seves quatre creus de pedra. Després s'estengué en la descripció del monestir cistercenc de Rueda (1223-1236), davant d'Escatron, magnífic cenobi de transició romànico-gòtic, en lamentable estat de conservació. Ressenya l'església de tres naus amb capçaleres quadrades; el magnífic claustre amb glorieta, com els de Poblet i Santes Creus; les dependències claustrals; sala capitular; refectori i biblioteca, que semblen una còpia en més petites dimensions de les respectives de

Poblet, però amb una ornamentació més profusa. Donà unes breus notícies històriques d'aquest monument, el qual era desconegut en absolut de la concurrència que assistí a l'acte.

Acabà la conferència amb la descripció de la torre de la Carroba, entre Tortosa i Amposta, magnífica mole de 18 x 15 metres, rematada amb barbacanes cobertes amb voltes de segment esfèric, i amb dues belles finestres romàniques bipartides del segle XIII.

Secció d'Esquí

CURSA DE BAIXADA DEL PUIGMAL.—El dia 10, tingué lloc a Núria la cursa de baixada del Puigmal, instaurada pel Santuari d'acord amb la Federació d'Esquí de Catalunya. L'organització d'aquesta cursa anà a càrrec de la nostra Secció.

En fou guanyador el nostre soci senyor Oriol Canals. Aquest corredor, que ha portat a terme una temporada brillantíssima, l'ha tançada amb una nova victòria, per a afegir en el que podem qualificar ja de magnífic historial.

Cal remarcar també la magnífica actuació dels socis Jordi Monjo i Ernest Mullor, els quals feren una cursa excel·lent. Es classificaren en segon i tercer lloc respectivament.

Classificació

	m.	s.
1 O. Canals (C. E. de C.)	3 17	2/5
2 J. Monjo >	3 57	3/5
3 E. Mullor >	4 5	2/5
4 A. Figueras >	4 26	1/5
5 J. Roig >	5 3	4/5
6 P. Acarin >	7 33	1/5
7 R. Morice >	8 30	4/5
8 X. Boter >	8 51	1/5
9 E. Cros (independent)	8 59	1/5
10 B. Puig (C. E. de C.)	10 15	3/5

Per a aquesta cursa s'havien ofert els premis següents: Uns esquís Mirret, Copa Hotel Núria, Copa Secció d'Esquí, Copa Joan Garcia, Copa Bagués, Copa Esquís Puig.

BIBLIOGRAFIA

ARCO, RICARDO DEL.—*Un abaciològic inédit de Poblet*.—Un fulletó en 4. rt, 60 pp. i 8 lám.—(Separata de la *Universidad*, n.º 4-1935).—Zaragoza, 1935.

En aquest fulletó, l'autor dóna compte d'un manuscrit pobletà existent a la Biblioteca Provincial d'Oscà - de la qual és Director - amb la signatura I-80. Es tracta d'una obra del segle XVII, escrita pel que fou monjo i abat de Poblet, Vicenç Prada, la qual conté, en la seva gairebé totalitat, una relació dels sepulcres reials d'aquest monestir, amb diverses notes i dades intercalades sobre els fets i personatges relacionats amb les respectives sepultures. Entre les diverses addicions a l'esmentat manuscrit, hi ha un abaciològic en català del mestre Escuder, que l'autor de la present monografia reproduceix íntegrament. Abunda en notícies molt curioses, i és el primer que es féu complet i depurat, basat en el «Noticiari Populetà», manuscrit antic, afegit i corregit pel monjo arxiver de Poblet, dom Francesc Casasús, i en altres memòries del Monestir. La relació s'inicia amb la fundació del cenobi, el 1149 i l'abat Esteve i arriba fins l'abat Fontanilles (1708-1713). En conjunt, constitueix una notable font històrica del Monestir, que ens dóna dades no mancades d'interès.

L'opuscle va acompanyat al final d'una sèrie de làmines fotogràfiques que reproduïxen bells indrets i aspectes del gloriós monestir català.

J. M.ª F. i R.

LA LLARGÀRIA DELS RIUS CATALANS.—El nostre consoci senyor Josep M.ª Puchades acaba de publicar al «Butlletí de l'Agrupació Excursionista Granollers», de la qual és Secretari, un interessant article sobre aquest tema que serà molt consultat per tots els que es dediquen a estudis de geografia general de Catalunya.

Ja sabem que no és pas aquesta la primera aportació seriosa del senyor Puchades a la nostra geografia; però per la valor dels seus treballs hem volgut remarcar aquesta nova aportació seva, així com el fet meritori que una publicació excursionista comarcal contribueixi amb estudis científics a la cultura geogràfica, bo i seguint la tradicional orientació del nostre excursionisme.

P. V.

BIBLIOTECA

VOLUMS INGRESSATS DARRERAMENT

PER COMPRA

- COOLIDGE, W. A. B.—*Josias Simler et les origines de l'alpinisme jusqu'en 1600*.—Allier.—Grenoble, 1904.
- UCIA, TONY & REINL, KURT.—*Le Ski d'aïyour d'hui*.—129 pp.—Edit. Georges Marq.—París (1935).
- GOS, CHARLES.—*Voyage de Saussure hors des Alpes*.—144 pp.—Victor Assinger.—París.
- IRVING, R. L. G.—*La conquête de la Montagne*.—406 pp.—Payot.—París, 1936.

PER DONATIU

DE LA FAMÍLIA DEL DR. OLIVER

- ALBIÑANA Y DE BORRÀS, J. FCO. & BOFARULL Y BROCA, ANDRÉS DE.—*Tarragona monumental o sea descripción histórica y artística de todas las antigüedades y monumentos celtas y romanos*.—Aris y Jurnet.—Tarragona, 1849.
- CORNET Y MAS, CAYETANO.—*Tres días en Montserrat*.—La Académica.—Barcelona, 1890.
- CORNET Y MAS, C.—*Una excursión por Cataluña*.—La Académica.—Barcelona, 1888.
- CUSÍ, MIQUEL.—*Vuyt días en Camprodon*.—Ramírez.—Barcelona, 1889.
- FLEURY HERMAGIS ET ROSSIGNOL.—

- Traité des Excursions Photographiques.*—Rougier & Co.—París, 1889.
- SANPERE Y MIQUEL, J.—*Barcelona. Su pasado, presente y porvenir. Memoria histórica.*—H.^o Pablo Riera.—Barcelona, 1878.
- SOLER, CAYETANO.—*El fallo de Caspe.*—Subirana, Hnos. — Barcelona, 1899.
- XAMMAR, JOANNO PAULO.—*Civilis Doctrina de Antiquitate et religione, regimine, privilegiis, et Proheminentiis inclytæ Civitatis Barcinonæ. Divæ Eulaliæ virginis.*—Gabrielis Nogués.—Barcinonæ, 1614.
- ZAFONT Y DE FERRER, JUAN DE.—*Almanaque Religioso, Civil, Histórico, Geográfico...* 1845.—J. F. Ferrer, Barcelona, 1844.

NOTICIARI

CONFERÈNCIA FORA DEL CENTRE.—La nit del 6 al 7 del mes de maig, el nostre Vice-President, senyor Francesc Blasi i Vallespinosa, estigué a Manresa per a donar una conferència sobre «Bèlgica, l'any 1835», en el «Centre Excursionista de la Comarca de Bages». Fou molt ben atès.

EL P. DOM ANSELM ALBAREDA O.S.B., PREFECTE DE LA BIBLIOTECA VATICANA.—S. S. Pius XI ha nomenat per a l'importantíssim càrrec de prefecte de la Biblioteca Vaticana, al nostre compatriota el P. Dom Anselm Albareda, monjo i il·lustre historiador del monestir de Montserrat. És una gran honra per a Catalunya que hagi estat posat al davant d'aquell organisme de suprema cultura, el modest savi, autor de la monumental obra «La Regla de Sant Benet», la qual és tinguda com la més completa i documentada que s'ha publicat sobre l'inclita ordre, veritable civilitzadora de l'Europa bàrbara, la qual ordre ens conservà, en els temps difícils de la primera Edat Mitjana, els trossos de la cultura clàssica i de les Belles Arts.

La Junta Directiva del CENTRE, en assabentar-se de l'honrosa distinció feta al P. Albareda li adreça la seva felicitació. *Ad multos annos.*

J. PUIG I CADAFALCH, COL·LABORADOR DE «LA GAZETTE DES BEAUX-ARTS».—Aquesta important publicació, fun-

dada per Charles Blanc el 1859, sollicità a començaments d'enguany, la col·laboració dels més eminents escriptors d'art de tots els països per tal «d'assegurar un contacte constant amb els mestres de la crítica i de la història de l'art, ampliar la seva informació, recollir les indicacions útils». Entre els homes eminents que figuren en el quadre col·laborador de l'esmentada revista d'art i d'Arqueologia, s'hi compta el senyor Josep Puig i Cadafalch, nomenament que honora el nostre distingit consoci i ensem a Catalunya. El CENTRE felicita el senyor Puig i Cadafalch per tan merescuda distinció.

UN PASSEIG ARQUEOLÒGIC A GIRONA.—El Municipi de Girona ha fet alguns treballs per a obrir un passeig que, com el que hi ha a Tarragona, s'anomenarà «passeig arqueològic», donarà el tom a les antigues muralles i posarà un valor als monuments històrics conservats als llocs més interessants de l'heroica ciutat.

S'estan fent excavacions a la Torre Gironella, on s'han posat al descobert la part inferior d'una escala que comunica amb la part superior de la torre, i els murs d'època romana que s'hi unien. Es tracta de consolidar alguns elements de vàlua arqueològica que mereixen ésser conservats.